

Insteeknota
voor de beleidsverantwoordelijken
legislatuur 2019–2024

Deel 1

Externe omgevings-
analyse
Interne analyse

Insteeknota
voor de beleidsverantwoordelijken
legislatuur 2019–2024

Deel 1 Externe omgevingsanalyse Interne analyse

Deel 1

Externe omgevingsanalyse	6
De demografische context	7
De diversiteit van de bevolking	11
Armoede	13
Natuur	14
Klimaat	15
Mobiliteit	17
Openbaar vervoer	17
Water	20
Ruimte en wonen	22
Ouderen en ouderenzorg	24
De sociaaleconomische context en economie	26
Vrijtijdseconomie	32
Veiligheid	32
Onderwijs	35
Interne analyse	38
Toelichting van het model voor het interne controlesysteem en informatiebeveiliging van de provincie Limburg	39
Rapport interne controle	39
Rapport over het informatiebeveiligingsplan	41
Rapport over de wettigheids- en regelmatigheidscontroles van de betaalopdrachten over het jaar 2017	43

Dit document werpt een blik op de omgeving waarin het Provinciebestuur Limburg werkt. In het eerste deel schetsen we de evolutie en situatie in Limburg op basis van cijfers en statistieken, vooral uit de databank Limburg in cijfers (limburg.incijfers.be) maar ook aangevuld met cijfers die vandaag niet in de databank vervat zitten en aangeleverd/gesuggereerd werden vanuit provinciale diensten.

De analyse in dit document wil slechts een globaal cijfermatig beeld schetsen, als input voor een ruimere omgevingsanalyse. Voor elk domein kan in de steekkaart (deel 2 – insteeknota) een meer specifieke omgevingsanalyse teruggevonden worden, eventueel op basis van meer gedetailleerde cijfers maar vooral ook op basis van kennis en signalen vanuit relevante diensten en het werkveld.

In het tweede deel geven we de interne analyse weer, die volgens de leidraad 'Organisatiebeheersing lokale besturen' werd opgemaakt. Deze analyse bespreekt opzet en resultaten van het interne controlesysteem en het informatieveiligheidsbeleid.

Externe omgevings- analyse

De demografische context

Totale bevolking en bevolkingsdichtheid

Veel ruimte voor de bevolking

Op 1 januari 2017 telt Limburg 867.413 inwoners. Daarmee heeft onze provincie het laagste inwonersaantal van de vijf Vlaamse provincies.-1

Het laagste inwonersaantal gaat samen met veel ruimte: begin 2017 tellen we in Limburg 358 inwoners per vierkante kilometer.

De bevolkingsdichtheid houdt rekening met de totale oppervlakte van een geografische entiteit. Een lage bevolkingsdichtheid valt daarom niet noodzakelijk samen met meer ruimte of minder dicht op elkaar wonen. In de praktijk kan het

immers dat mensen dicht op elkaar wonen op een beperkte ruimte terwijl er veel ruimte is die niet voor wonen bestemd is, zoals industrie-, landbouw- of natuurgebied. Uit de kaart blijkt echter dat de bevolkingsdichtheid lager is in het noorden en zuiden van de provincie, met vaak meer niet-woonruimte dan in de gordel van gemeenten van west naar oost waar de bevolkingsdichtheid het hoogst is.

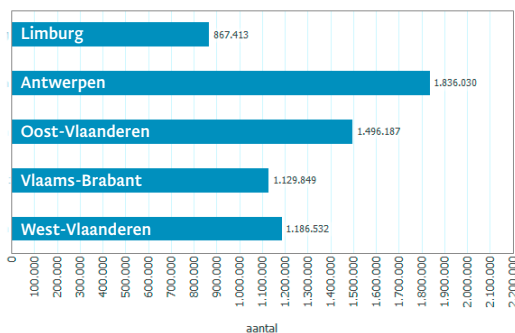
De bevolkingsdichtheid stijgt ver uit boven het Limburgs cijfer in bepaalde delen van Limburg. In de centrumstedelijke bipool Hasselt-Genk plus in Leopoldsburg en Heusden-Zolder is de bevolkingsdichtheid het hoogst. Opvallend is dat de bevolkingsdichtheid hoger is in een gordel van gemeenten van west naar oost in het midden van de provincie.-2

De bevolking groeit

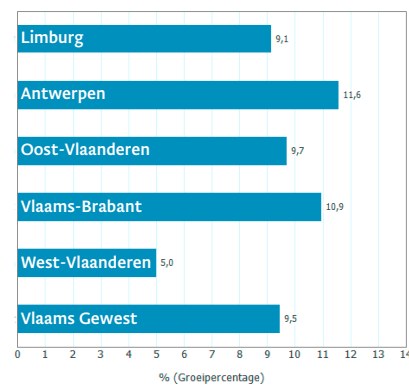
Tussen 2001 en 2017 groeit de Limburgse bevolking van 794.785 tot 867.413 inwoners. Dat is een procentuele groei met 9,1 %. Limburg bekleedt daarmee de vierde plaats op vijf Vlaamse provincies en scoort iets lager dan heel Vlaanderen (een groei met 9,5 %).-3

In de periode 2000-2016 neemt de bevolking het sterkst toe in het jaar 2008: een groei met 6.470 inwoners. De zwakste jaarlijkse toename situeert zich in het jaar 2013: een groei met 3.041. In 2016 is er een groei met 3.988 inwoners.-4

1. Totale bevolking - 2017

3. Groeipercentage totale bevolking - 2017 t.o.v. 2001

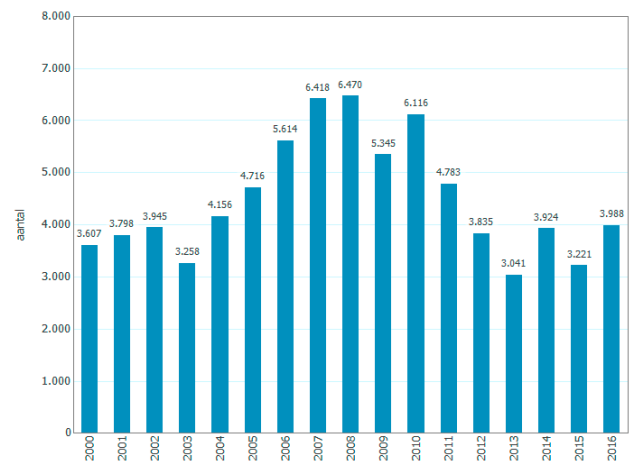

2. Bevolkingsdichtheid (inwoners per km2) - loop 2016

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

4. Totale aangroei van de bevolking - Limburg loop 2000-2016

Natuurlijk saldo versus migratiesaldo

Komt de bevolkingsgroei vooral door de natuurlijke groei (het saldo van geboorten en overlijdens) of eerder door verhuisbewegingen en migraties (het saldo van inwijkingen en uitwijkingen)?

De jaarlijkse groei van de Limburgse bevolking heeft meer te maken met verhuis en migratie dan met natuurlijke groei

In 2000 en 2001 is er nog een evenwicht tussen het natuurlijk saldo en het totale migratiesaldo. Vanaf de jaren erna wordt de jaarlijkse groei van de Limburgse bevolking meer bepaald door een positief saldo van inwijkingen en uitwijkingen dan door een positief saldo van geboorten en overlijdens. In 2015 en 2016 is het positief migratiesaldo zelfs verantwoordelijk voor min-

stens drie kwart van de jaarlijkse bevolkingsgroei. -5

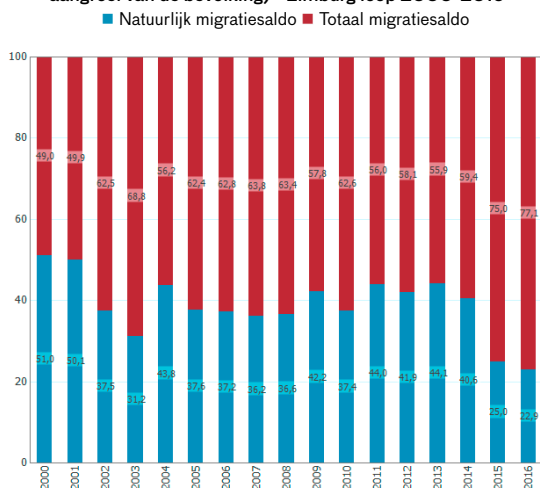
Kijken we naar de evolutie van het natuurlijk saldo en het totaal migratiesaldo per 1.000 inwoners, dan zien we dat het totale migratiesaldo piekt in de loop van 2008 (4,88 per duizend inwoners) en het laagst is in 2013 (1,93). Ook het natuurlijke saldo is het hoogst in 2008 (2,81 per duizend inwoners), maar het laagst in 2015 (0,92). Het totale migratiesaldo gaat sinds 2013 steil omhoog, het natuurlijke saldo keldert de laatste jaren. -6

Het totale migratiesaldo is vooral positief dankzij een positief internationaal migratiesaldo

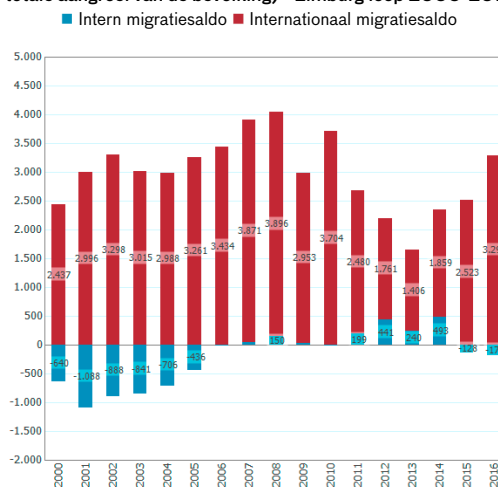
Het totale migratiesaldo is op te splitsen in een intern migratiesaldo (saldo van inwijkingen en uitwijkingen vanuit/naar een andere plaats in België) en

een internationaal migratiesaldo (saldo van inwijkingen en uitwijkingen vanuit/naar het buitenland). Het totale migratiesaldo is voor de hele periode 2000-2016 vooral positief dankzij een positief internationaal migratiesaldo. Dat internationaal migratiesaldo piekt in 2008 (3.896) en is op zijn laagst in 2013 (1.406), waarna het weer sterk stijgt tot 3.292 in 2016. Van 2000 tot 2005 plus in 2015 en 2016 is het interne migratiesaldo negatief, dit betekent dat er meer Limburgers zijn die onze provincie verlaten voor een andere plek in België dan er vanuit een andere plek in België naar onze provincie verhuizen. In de tussenliggende jaren is het interne migratiesaldo wel positief (met een kleine piek in 2014), maar het blijft jaarlijks slechts een fractie van het internationale migratiesaldo. -7

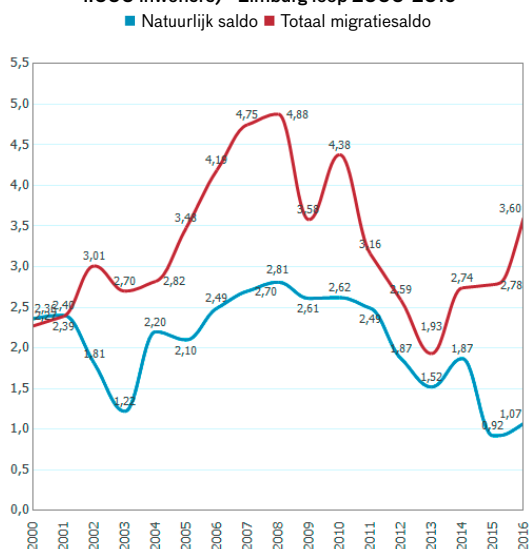
5. Evolutie natuurlijk saldo en totaal migratiesaldo (% t.o.v. totale aangroei van de bevolking) - Limburg loop 2000-2016

7. Evolutie intern migratiesaldo en internationaal migratiesaldo (% t.o.v. totale aangroei van de bevolking) - Limburg loop 2000-2016

6. Evolutie natuurlijk saldo en totaal migratiesaldo (per 1.000 inwoners) - Limburg loop 2000-2016

Volgens de prognoses houdt alleen een positief internationaal migratiesaldo de Limburgse bevolkingsgroei nog overeind

Uit de prognosecijfers leren we dat de totale bevolkingsgroei in Limburg van jaar tot jaar zou afnemen: van een groei met 2.203 inwoners in 2018 tot een groei met 743 inwoners in 2029. Het internationaal migratiesaldo zou van jaar tot jaar licht schommelen tussen 1.773 en 1.912. Het intern migratiesaldo zou in elk prognosejaar negatief uitvallen. In 2018 zou er nog een positieve natuurlijke groei zijn met 521 inwoners, maar deze natuurlijke groei zou van jaar tot jaar afnemen, om vanaf 2025 negatief te worden. De verwachting is zelfs dat het aantal overlijdens het aantal geboorten in 2029 zal overstijgen met 973 eenheden. -8

De bevolking naar leeftijd

De bevolking ontgroent en vergrijs

Naar leeftijdsopbouw ziet de Limburgse bevolking er in 2017 anders uit dan in 2001. In 2001 is nog 23,6 % van de bevolking in Limburg jonger dan 20 jaar, dat is meer dan in heel Vlaanderen (22,8 %). In 2017 maken kinderen en jongeren slechts 20,7 % van de totale bevolking uit in Limburg, dat is minder dan in heel Vlaanderen (21,6 %). De ontgroening van de bevolking zet zich dus sterker door in Limburg dan in heel Vlaanderen. -9

Aan het andere uiteinde zien we een sterke stijging van het percentage 60-plussers onder de Limburgse bevolking: van 19,5 % in 2001 tot 26,1 % in 2017. Hiermee beent Limburg Vlaanderen bij. In Vlaanderen gaat het procentueel aandeel ouderen in dezelfde periode van 22,3 % naar 26,0 %. De

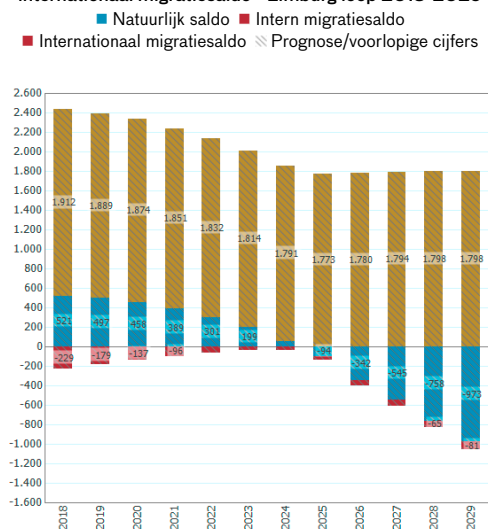
vergrijzing van de bevolking zet zich in deze periode dus sterker door in onze provincie dan in heel Vlaanderen.

Niet langer het jonge noorden, wel nog steeds het oudere zuiden

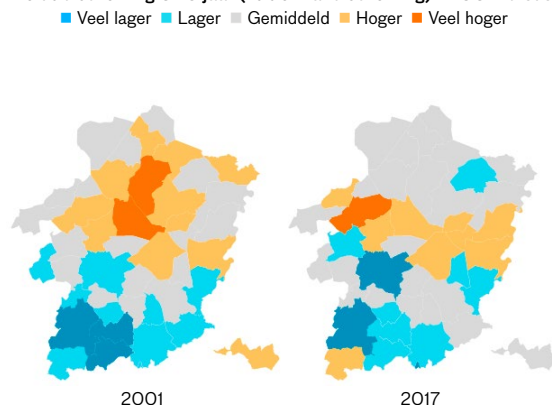
In 2001 is het nog zo dat het noorden van de provincie verhoudingsgewijs een talrijkere jongerenbevolking heeft dan het zuiden. In 2017 is dat voornamelijk het geval in een strook van gemeenten van west naar oost in het midden van de provincie. -10

Dat het zuiden van de provincie procentueel een talrijkere ouderenbevolking heeft dan het noorden, blijkt tussen 2001 en 2017 slechts in lichte mate gewijzigd te zijn. -11

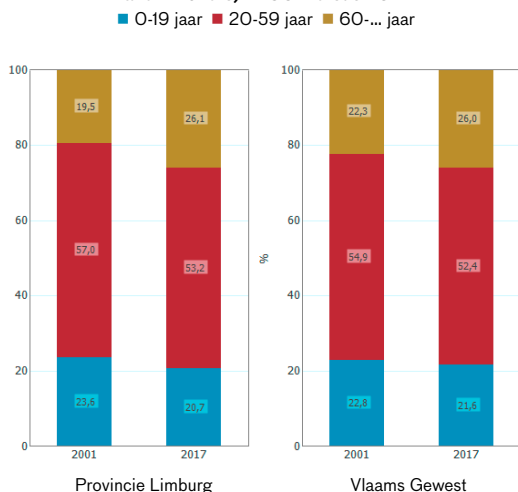
8. Prognose natuurlijk saldo, intern migratiesaldo en internationaal migratiesaldo - Limburg loop 2018-2029

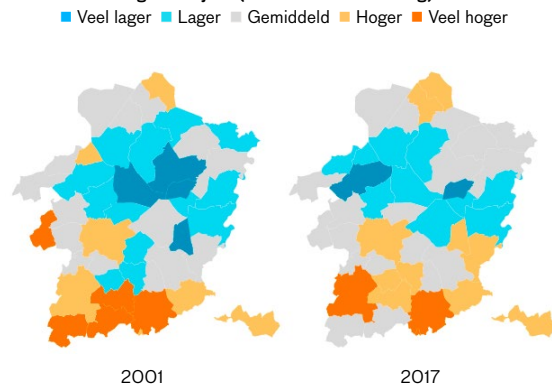
10. Evolutie bevolking 0-19 jaar (% t.o.v. alle bevolking) - 2001 versus 2017

9. Evolutie bevolking naar leeftijd (% t.o.v. alle inwoners) - 2001 versus 2017

11. Evolutie bevolking 60+ jaar (% t.o.v. alle bevolking) - 2001 versus 2017

De bevolking zal verder ontgroenen en vergrijzen

Vergeleken met de andere Vlaamse provincies heeft Limburg in 2017, op West-Vlaanderen na, het laagste percentage jongeren en het hoogste percentage ouderen: 20,7 % jongeren versus 26,1 % ouderen. -12

Volgens de bevolkingsprognoses zal de Limburgse bevolking verder ontgroenen en vergrijzen. De prognosecijfers leren dat in 2030 slechts 20,0 % van de Limburgse bevolking jonger dan 20 jaar zal zijn en dat liefst 32,9 % ouder dan 60 jaar zal zijn. Ook dan zal Limburg, op West-Vlaanderen na, het laagste aandeel jongeren en het hoogste aandeel ouderen onder de bevolking hebben van heel Vlaanderen. -13

De verdere ontgroening en vergrijzing blijkt uit de prognosecijfers voor 2020 en 2030 in onderstaande bevolkingspiramide: de basis wordt smaller en het

zwaartepunt van de piramide verplaatst zich naar hogere leeftijdsjaren. -14

De huishoudens en de verschillende gezinstypes

Het aantal private huishoudens groeit

Samen met de bevolking stijgt ook het aantal private huishoudens in Limburg, van 321.798 in 2007 tot 354.131 in 2016. Dat is een groei met exact 10,0 %. Deze groei is sterker dan die van de totale bevolking, die in dezelfde periode slechts met 5,3 % toenam. Dit is een eerste indicatie van de tendens van gezinsverduunning.

Tendens van gezinsverduunning

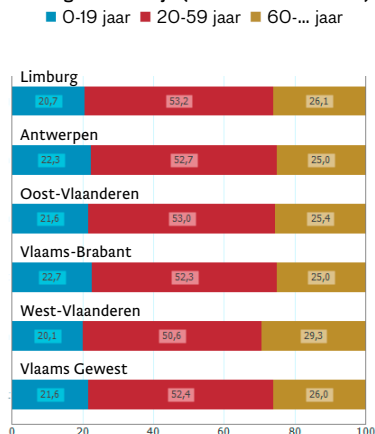
De tendens van gezinsverduunning uit zich ook in de evolutie van bepaalde types huishoudens. Zo zien we dat het aantal alleenwonenden tussen 2007 en 2016 stijgt van 77.485 tot 95.958. Dat is

een stijging met maar liefst 23,8 %. Ook het aantal eenoudergezinnen neemt toe in dezelfde periode, zij het niet zo spectaculair: van 27.339 tot 29.728 of een groei met 8,7 %. Omgekeerd neemt het aantal grote gezinnen, van vijf of meer personen, tussen 2007 en 2016 af van 24.328 tot 23.482. Dat is een afname met 3,5 %. -15

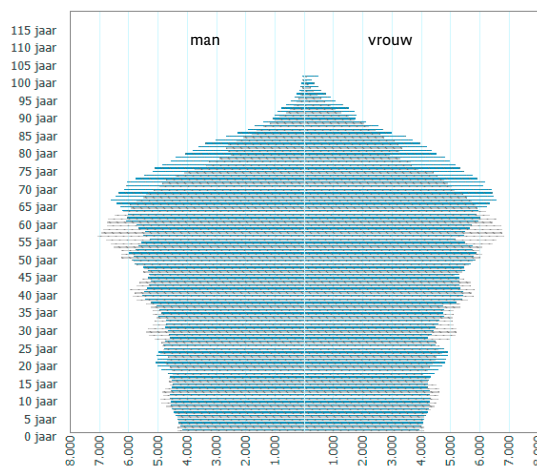
De tendens van gezinsverduunning blijkt ook uit de stijging van het percentage alleenwonenden ten opzichte van alle private huishoudens: van 24,1 % in 2007 tot 27,1 % in 2016. Het percentage eenoudergezinnen blijft in die periode nagenoeg constant (8,4 % in 2016). Het percentage grote gezinnen daalt in dezelfde periode met één procentpunt tot 6,6 % in 2016. -16

Volgens prognosecijfers zal het percentage alleenwonenden in Limburg verder stijgen in de toekomst: in 2030 zou 28,9 % van alle private huishoudens in Limburg bestaan uit een alleenwo-

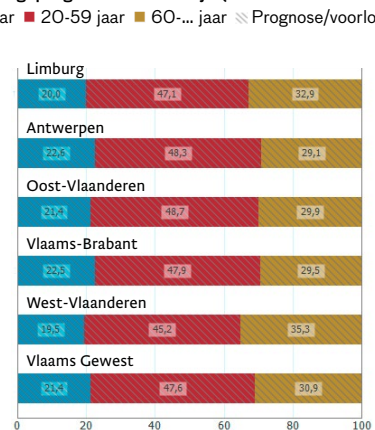
12. Bevolking naar leeftijd (% t.o.v. alle inwoners) - 2017

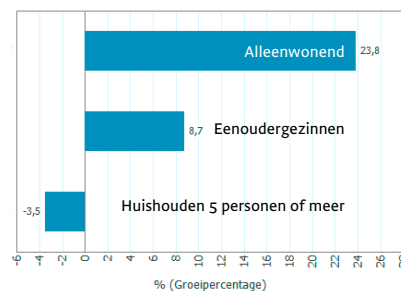
14. Prognose bevolkingspiramide: aantal mannen en vrouwen naar leeftijd - Limburg 2020 versus 2030

13. Bevolkingsprognose naar leeftijd (% t.o.v. alle inwoners) - 2030

15. Groeipercantage aantal private huishoudens naar type - Limburg 2016 t.o.v. 2007

nende. De gezinsverdunding zal zich dus alleen maar verderzetten. In heel Vlaanderen zou het percentage alleenwonenden in 2030 evolueren in de richting van één op de drie huishoudens (32,3 %).-17

Gezinsverdunding hoger dan gemiddeld in beperkt aantal gemeenten

Het percentage alleenwonenden onder huishoudens is veel hoger dan gemiddeld in Hasselt en hoger dan gemiddeld in Sint-Truiden, Tongeren en Leopoldsburg. Het percentage eenoudergezinnen onder huishoudens is veel hoger dan gemiddeld in Genk en hoger dan gemiddeld in Maasmechelen, Houthalen-Helchteren, Dilsen-Stokkem, Tongeren en Sint-Truiden.-18

De diversiteit van de bevolking

Inwoners van niet-Belgische herkomst

Ruim een kwart van de bevolking is van niet-Belgische herkomst

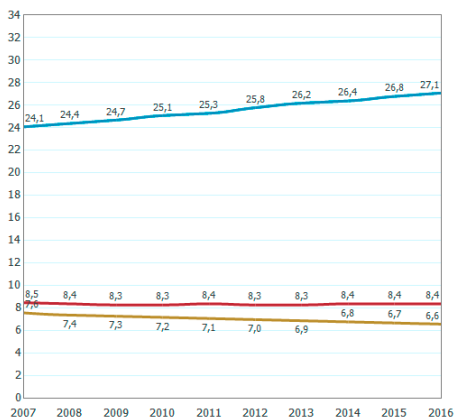
In 2016 is ruim een kwart van de totale Limburgse bevolking (25,4 %) van vreemde herkomst. In 2007 is dit slechts 20,7 %. We noteren een stijging met bijna vijf procentpunten op minder dan tien jaar tijd.-19

Inwoners naar herkomstgroep

We kijken ook naar de aanwezigheid van specifieke herkomstgroepen onder de bevolking van vreemde herkomst. Mensen afkomstig uit Nederland zonderen we af als groep omdat deze mensen in grote aantallen aanwezig zijn in Limburg, vooral in grensgemeenten met Nederland. Mensen uit een EU-ex-migratieland zijn afkomstig uit Italië, Spanje, Griekenland en Portugal. Deze groep is interessant omdat het de herkomstlanden van de eerste immigratiegolf zijn. Mensen uit een ex-Oostblokland komen uit de landen die tot het vroegere Oostblok behoorden. Sommige van deze landen behoren intussen tot de Europese Unie, andere niet. Vanuit deze landen is er vooral recentere instroom. Mensen afkomstig uit een Maghrebland (Marokko, Algerije, Tunesie, Libië en Mauritanië)

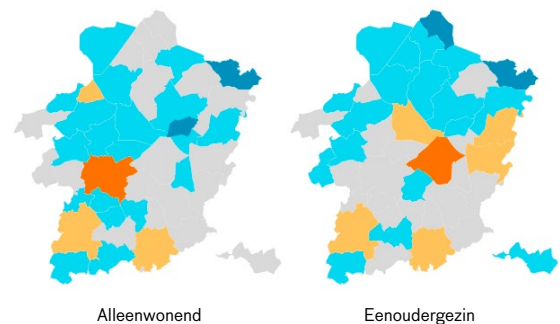
16. Evolutie alleenwonenden, eenoudergezinnen en huishoudens van minstens vijf personen (% t.o.v. alle private huishoudens) - Limburg 2007-2016

■ Alleenwonend ■ Eenoudergezin ■ Huishouden 5 personen of meer

18. Alleenwonenden en eenoudergezinnen (% t.o.v. alle private huishoudens) - 2016

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

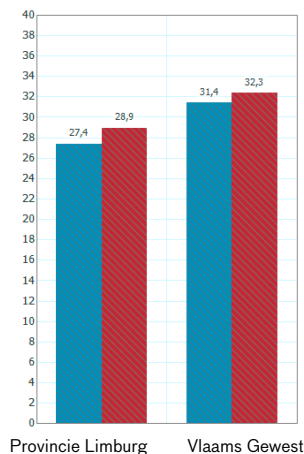

Alleenwonend

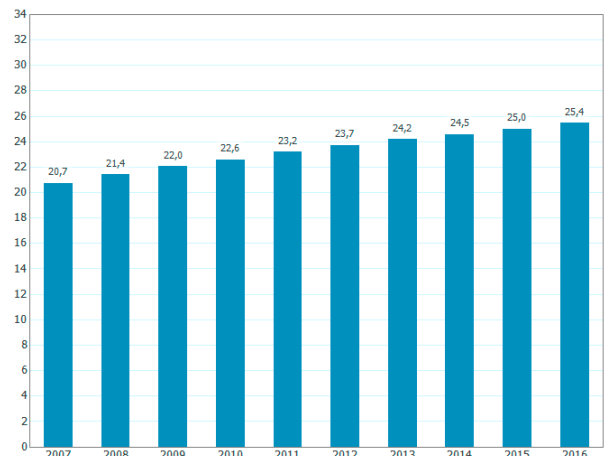
Eenoudergezin

17. Evolutie alleenwonenden (% t.o.v. alle private huishoudens) - Limburg 2020 verduus -2030

■ 2020 ■ 2030 ■ Prognose/voorlopige cijfers

19. Evolutie inwoners van nit-Belgische herkomst (% t.o.v. alle inwoners) - Limburg 2007-2016

of Turkije vormen een andere veel gebruikte herkomstgroep. Tot slot is er de groep van mensen afkomstig uit een laaginkomensland. Deze groep geeft een belangrijke indicatie voor maatschappelijke kwetsbaarheid onder mensen van vreemde herkomst. Lage-inkomenslanden zijn alle landen die de Wereldbank niet classificeert als high income countries. Ze kunnen deels overlappen met de categorie ex-Oostbloklanden en de categorie Maghreblanden of Turkije.

Twee op de vijf inwoners van vreemde herkomst komt uit een laaginkomensland

In 2016 komt 28,5 % van de Limburgers met een vreemde herkomst uit Nederland, 18,9 % uit een EU-ex-migratieland, 10,8 % uit een ex-Oostblokland

en 28,6 % uit een Maghrebland of Turkije. Vergeleken met 2007 daalt het procentueel aandeel van de Nederlanders en van de mensen uit EU-ex-migratielanden, dat van de mensen uit ex-Oostbloklanden stijgt en dat van mensen uit Maghreblanden en Turkije blijft ongeveer stabiel.–20

Liefst 41,2 % van de mensen met een vreemde herkomst is afkomstig uit een laaginkomensland. Het procentueel aandeel van deze groep onder de mensen van vreemde herkomst neemt bovendien sterk toe, met ruim vijf procentpunten ten opzichte van 2007 (36,1%). In 2016 is het percentage mensen uit een laaginkomensland onder mensen van niet-Belgische herkomst veel hoger dan gemiddeld in Beringen en Heusden-Zolder, en hoger dan ge-

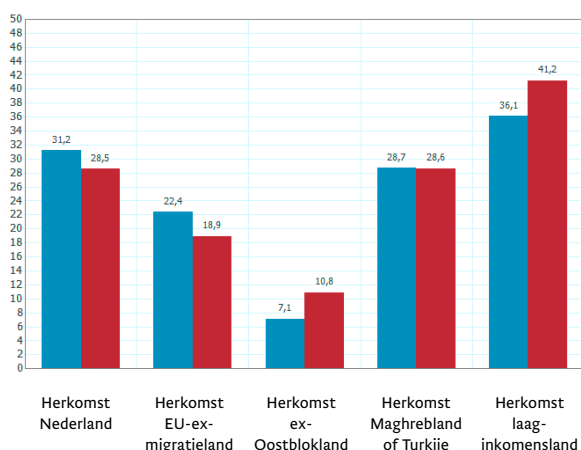
middeld in Leopoldsburg, Sint-Truiden, Hasselt, Genk, Ham en Tessenderlo.–21

Kwetsbare nieuwkomers

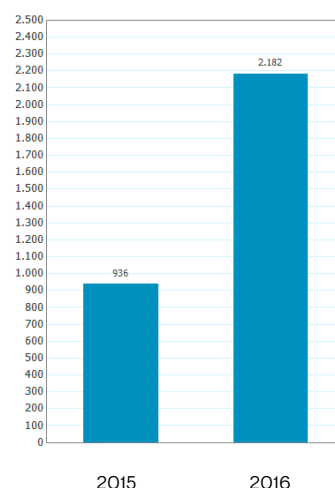
Ruim 2.000 asielzoekers, erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden in 2016

Hoeveel asielzoekers, erkende vluchtelingen en subsidiair beschermden (meestal oorlogsvluchtelingen) komen er in 2015 en 2016 als nieuwkomer Limburg binnen? In 2015 gaat het om 936, in 2016 om 2.182. Dit biedt deels ook een verklaring voor het feit dat het procentueel aandeel mensen uit een laaginkomensland onder Limburgers van vreemde herkomst toeneemt.–22

20. Inwoners naar herkomstgroep (% t.o.v. inwoners van niet-Belgische herkomst) - Limburg 2017 versus 2016

22. Nieuwkomers: asielzoekers / erkende vluchtelingen / subsidiair beschermden - Limburg 2015-2016

21. Herkomst laaginkomensland (% t.o.v. inwoners van niet-Belgische herkomst) - 2016

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

Armoede

Geboorten in kansarme gezinnen

Kind & Gezin screent jaarlijks de gezinnen waarin er een geboorte plaatsvindt. Volgens deze screening is een gezin kansarm als er problemen zijn op minstens drie van zes criteria: het maandinkomen, de huisvesting, het opleidingsniveau van de ouders, de arbeidssituatie van de ouders, het stimulatie niveau naar kinderen toe en de gezondheidssituatie. Om de jaarlijkse schommelingen te ondervangen berekent Kind & Gezin de teller en de noemer als een gemiddelde van het betreffende jaar en de twee jaren ervoor.

Op Antwerpen na heeft Limburg het hoogste percentage geboorten in kansarme gezinnen

In Limburg bedraagt het percentage geboorten in kansarme gezinnen 13,8 % in 2016. Dat is, op Antwerpen na (16,2 %), het hoogst van de vijf Vlaamse provincies en een procentpunt hoger dan in heel Vlaanderen (12,8 %). –23

Het percentage geboorten in kansarme gezinnen verdubbelt

Tussen 2001 en 2016 is er een verdubbeling van het percentage geboorten in kansarme gezinnen in Limburg én in heel Vlaanderen: van 6,7 % naar 13,8 % in Limburg en van 6,0 % naar 12,8 % in Vlaanderen.

Steeds meer kinderen zitten dus van bij de geboorte in een precare maatschappelijke situatie. –24

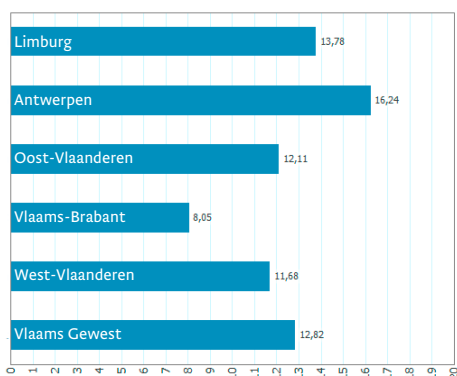
Mensen met een inkomen onder de Europese armoedegrens

Ook al is bestaansonzekerheid breder dan inkomensarmoede, toch kijken we naar de financiële dimensie van armoede met het percentage rechthebbenden op het voorkeurtarief in de ziekteverzekering. Deze indicator gebruiken we om te schatten hoeveel procent van de bevolking onder de Europese armoedegrens vallen, die zestig procent bedraagt van het mediaaninkomen (het middelste inkomen van alle gezinnen). De inkomensvoorwaarden die gekoppeld zijn aan het recht op voorkeurtarief in de ziekteverzekering, neigen immers naar de Europese armoedenorm.

Het percentage rechthebbenden op het voorkeurtarief in de ziekteverzekering stijgt en is hoger in Limburg dan in heel Vlaanderen

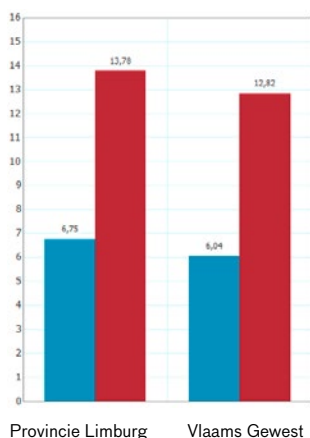
Het percentage van de bevolking dat moet rondkomen met een inkomen on-

23. Geboorten in een kansarm gezin (% t.o.v. alle geboorten) - 2016

24. Evolutie geboorten in een kansarm gezin (% t.o.v. alle geboorten) - 2001-2016

■ 2001 ■ 2016

der de Europese armoedenorm schommelt wat van jaar tot jaar tussen 2008 en 2017, maar het gaat sinds 2014 in stijgende lijn en is de afgelopen tien jaar nooit hoger dan in 2017: in Limburg 15,1 %, in Vlaanderen 14,4 %. Dat wil zeggen dat anno 2017 ongeveer één op de zeven Limburgers in armoede leeft, wat meer dan in heel Vlaanderen. –25

Procentueel tellen Herstappe, Genk en Maasmechelen de grootste groep armen

In Herstappe, Genk en Maasmechelen is het percentage rechthebbenden op een voorkeurtarief in de ziekteverzekering in 2017 veel hoger dan gemiddeld voor Limburg. Ook in Dilsen-Stokkem, Sint-Truiden, Heers en Tongeren zijn er procentueel meer bestaansonzekeren dan gemiddeld. –26

Natuur

Limburg heeft procentueel veel meer groene bestemmingen in de oppervlakte dan Vlaanderen

Wat is het oppervlakteaandeel van groene bestemmingen op het gewestplan plus de aanpassingen hiervan via bijzondere plannen van aanleg en ruimtelijke uitvoeringsplannen: natuurgebieden, natuurgebieden met wetenschappelijke waarde of natuurreservaten, bosgebieden (met ecologisch belang), park- en bufferzones en overig groengebied? In 2016 heeft in Limburg 24,1 % van de oppervlakte volgens deze definitie een groene bestemming. Dat is beduidend meer dan in heel Vlaanderen (16,2 %). –27

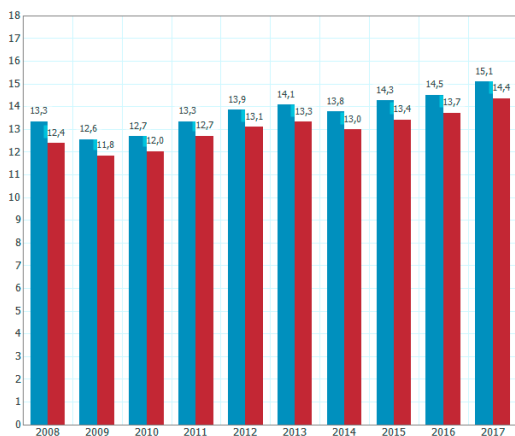
Limburg heeft procentueel veel meer oppervlakte in speciale beschermingszones dan Vlaanderen

Wat is het oppervlakteaandeel van speciale beschermingszones (SBZ): Europese habitat- en vogelrichtlijngebieden? In 2016 is 24,2 % van de oppervlakte in Limburg speciaal beschermingsgebied. Dat is ongeveer dubbel zoveel als in heel Vlaanderen (12,2 %). –28

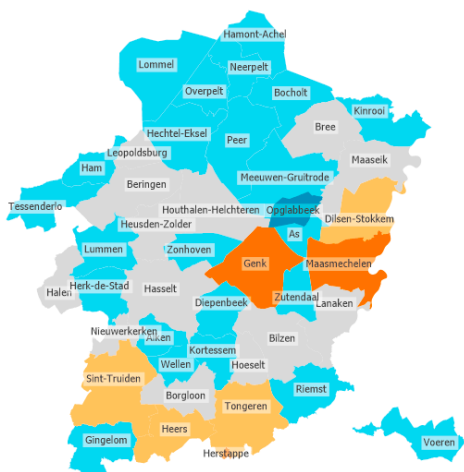
Limburg heeft procentueel veel meer oppervlakte in reservaten dan Vlaanderen

Wat is het oppervlakteaandeel van beheerde natuur, zijnde Vlaamse natuurreservaten, bosreservaten en erkende natuurreservaten? In 2016 is 4,2 % van de totale oppervlakte in Limburg een reservaatgebied. Ook dat is dubbel zoveel als in heel Vlaanderen (2,1 %). –29

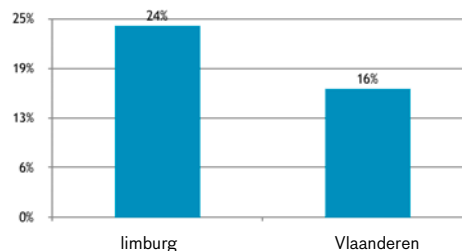
25. Evolutie rechthebbenden voorkeurtarief in de ziekteverzekering (% t.o.v. alle inwoners) - 2008-2017

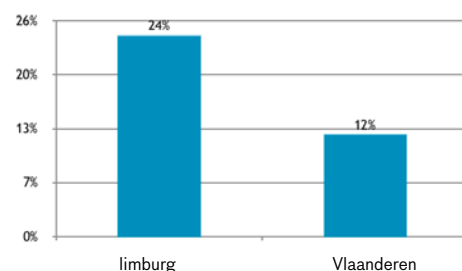
26. Rechthebbenden voorkeurtarief in de ziekteverzekering (% t.o.v. alle inwoners) - 2017

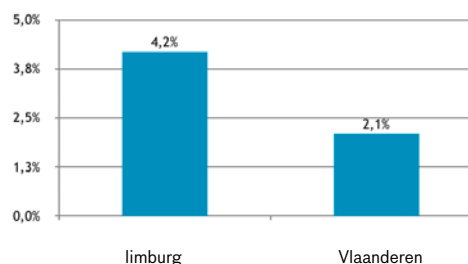
27. Aandeel groene bestemmingen in de oppervlakte Limburg en Vlaanderen 2016

28. Aandeel SBZ in de oppervlakte Limburg en Vlaanderen 2016

29. Aandeel reservaat in de oppervlakte Limburg en Vlaanderen 2016

Limburg heeft procentueel veel meer bosoppervlakte dan Vlaanderen

Wat is het oppervlakteaandeel van bos, gedefinieerd als hoog groen van meer dan drie meter hoog, meer dan 0,5 ha, vlakvormig en met minimum 50% dekking? Volgens de Boswijzer van 2013 is 22,4 % van de totale oppervlakte in Limburg bosgebied. In heel Vlaanderen gaat het slechts om 12,3 %.-30

Klimaat

CO2-emissie

Limburg is de provincie met de laagste CO2-emissie van Vlaanderen

In 2015 bedraagt de totale CO2-emissie in Limburg 4.537.168 ton, het laagst van alle provincies. Ook als we dit om-

rekenen naar CO2-emissie per inwoner, scoort Limburg het laagst (lees: het best): 5,23 ton per inwoner, een beetje minder dan Antwerpen (5,30 ton), Oost-Vlaanderen (ook 5,30 ton) en Vlaams-Brabant (5,35 ton) maar beduidend minder dan West-Vlaanderen (5,96 ton).-31

Tussen 2011 en 2015 schommelt de totale CO2-emissie licht van jaar tot jaar: het hoogste cijfer (4.564.927 ton) in 2013, het laagste cijfer (4.390.246 ton) in 2012.

Energieverbruik huishoudens

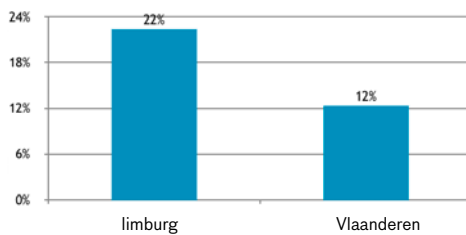
Het energieverbruik voor elektriciteit in Limburgse huishoudens gaat in dalende lijn

Limburgse huishoudens verbruiken steeds minder elektriciteit. In de periode 2008-2016 is het elektriciteitsverbruik het hoogst in 2009, met 4.543

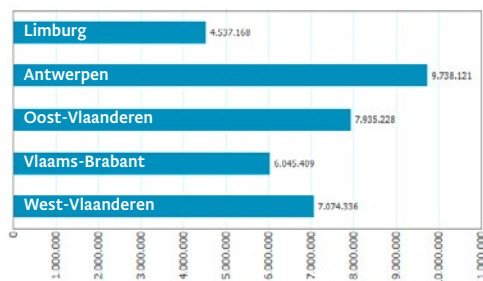
kWh per huishouden. Sinds dat jaar daalt het verbruik jaarlijks, om in 2016 te stranden bij 3.483 kWh per huishouden.-32

Deze daling van het elektriciteitsverbruik bij gezinnen geeft een vertekend beeld van de werkelijkheid. Ze is vooral het gevolg van de productie van zonne-energie bij particulieren (zie verder: installaties zonnepanelen). Bij particulieren staat een terugdraaiende teller, dit wil zeggen dat de meter bij productie van zonne-energie terugdraait. Als er ongeveer evenveel productie als verbruik is, geeft de meter een nulverbruik aan. Deze geproduceerde stroom wordt echter ook verbruikt. Het gaat dus niet over besparingen op het energieverbruik maar over lokale groene stroom productie.

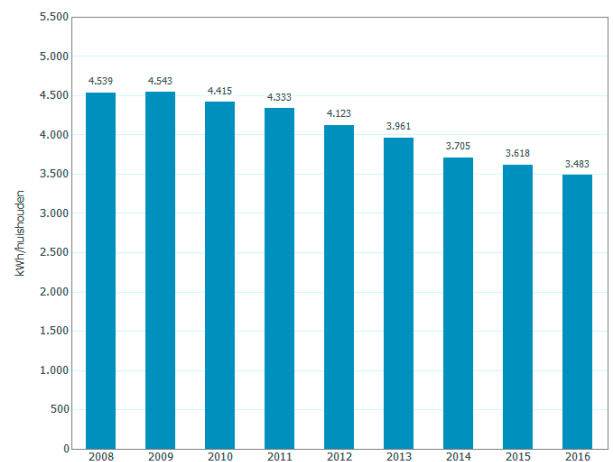
30. Aandeel bos cfr Boswijzer 2013 in de oppervlakte Limburg en Vlaanderen

31. Totale CO2-emissie - 2015

32. Evolutie energieverbruik huishoudens elektriciteit (kWh per huishouden) - Limburg 2008-2016

Het energieverbruik voor verwarming in Limburgse huishoudens schommelt

Terwijl het energieverbruik voor elektriciteit bij Limburgse huishoudens van jaar tot jaar daalt, schommelt het energieverbruik voor verwarming. Hoe koud de winters zijn, heeft ongetwijfeld invloed hierop. Globaal zien we in de periode 2008-2014 uitschieters in de hoogte in de jaren 2008 (20.766 kWh per huishouden), 2009 (19.991 kWh) en 2010 (20.182 kWh). Sinds 2011 is het verbruik voor verwarming per huishouden opmerkelijk lager, met nog een uitschieter in 2013 (18.871 kWh) en met het laagste cijfer van de periode 2008-2014 in 2014 (15.992 kWh).-33

Installaties zonnepanelen

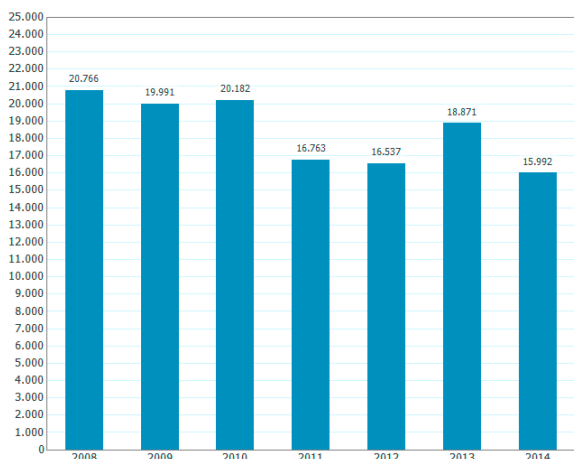
Het percentage huishoudens met zonnepanelen ligt in Limburg veel hoger dan in heel Vlaanderen

In 2008 heeft 0,3 % van de Limburgse huishoudens een installatie met zonnepanelen. Dat percentage stijgt spectaculair tot in 2013 naar 12,7 %. Het wegvallen van het gesubsidieerd plaatsen van zonnepanelen doet het percentage de volgende drie jaar slechts licht stijgen tot 13,2 % in 2016. Daarmee scoort Limburg beduidend beter dan heel Vlaanderen, waar slechts 8,6 % van de huishoudens zonnepanelen heeft in 2016.-34

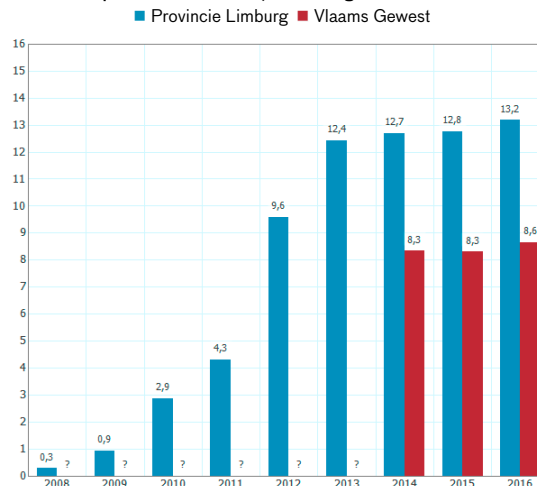
Limburg verhoudingsgewijs minder appartementen heeft onder alle woongelegenheden dan in de rest van Vlaanderen, plus het feit dat Limburg onder de eengezinswoningen slechts heel weinig gesloten bebouwing heeft. Des te meer appartementen en gesloten bebouwing, des te minder mogelijkheden er zijn voor particulieren om zonnepanelen te installeren. Dat blijkt uit onderstaande kaart: waar het percentage gezinnen met zonnepanelen lager is dan gemiddeld, zijn er meer appartementen, gesloten bebouwing en/of halfopen bebouwing dan gemiddeld.-35

Dat Limburg het beter doet dan Vlaanderen wat installaties van zonnepanelen bij particulieren betreft, is wellicht deels te verklaren door het feit dat

33. Evolutie energieverbruik huishoudens verwarming (kWh per huishouden) - Limburg 2008-2014

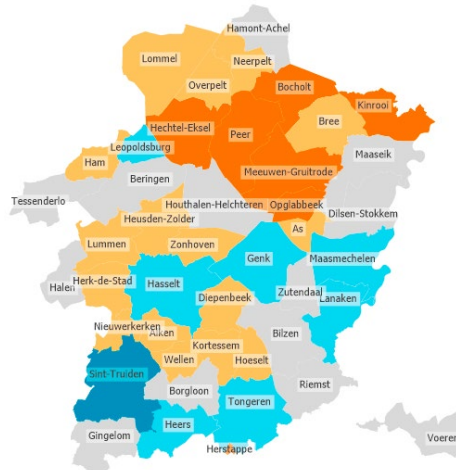

34. Evolutie installaties zonnepanelen (% t.o.v. alle private huishoudens) - Limburg 2008-2016

35. Installaties zonnepanelen < 10 kWh (% t.o.v. alle private huishoudens) - 2016

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

Mobiliteit

Inkomende en uitgaande pendel

De inkomende pendelintensiteit van loontrekkenden is het laagst in Limburg

Van alle loontrekkenden die een job uitoefenen in de provincie Limburg in 2015 woont 68,8% in een andere gemeente dan de gemeente waar men werkt. Limburg kent daarmee het laagste aandeel inkomende pendel van de vijf Vlaamse provincies. De jobs in Limburgse gemeenten worden dus verhoudingsgewijs

vaker ingevuld door loontrekkenden die ook wonen in de gemeente waar ze werken. -36

Bijna 73% van de loontrekkenden die in Limburg wonen, werkt buiten de eigen gemeente

Op Vlaams-Brabant na scoort Limburg het hoogst op uitgaande pendelintensiteit: in 2015 heeft 72,6 % van de loontrekkenden die in Limburg wonen geen job in de eigen gemeente.

Op Vlaams-Brabant na kent Limburg de sterkste stijging in ingeschreven personenwagens

In 2017 telt Limburg 472.333 ingeschreven personenwagens, dat is een stijging van 15,4 % t.o.v. 2007. Met deze groei bekleedt Limburg de tweede

plaats van de vijf Vlaamse provincies na Vlaams-Brabant, dat aanzienlijk hoger scoort met een groeipercentage van bijna 25%. In 2017 staan in onze provincie 543 personenwagens tegenover 1000 inwoners, wat iets hoger ligt dan het Vlaams cijfer van 535 personenwagens per 1000 inwoners. -37

Openbaar vervoer

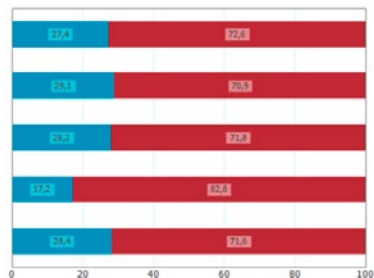
Slechts 2% van de haltes voor openbaar vervoer in Vlaanderen ligt in Limburg

In functie van de opmaak van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen werd in een studie van VITO¹ o.a. de situatie van het openbaar vervoer in Limburg en Vlaanderen geanalyseerd. Daaruit blijkt dat het openbaar vervoer in Limburg veel minder uitgebouwd is dan in de rest van Vlaanderen. Onderstaande

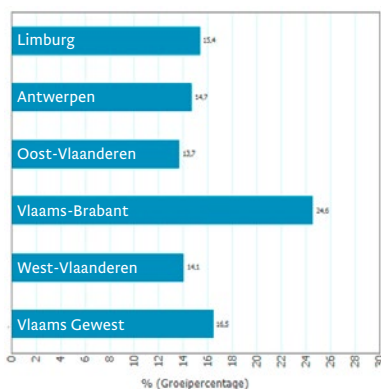
¹ Het betreft de studie 'Ontwikkelingskansen op basis van knooppuntwaarde en nabijheid van voorzieningen' (Verachtert E., I. Mayeres, L. Poelmans, M. Van der Meulen, M. Vanhulsel, G. Engelen, februari 2016.

36. Uitgaande pendel bij de loontrekkenden (%) - 2015

■ Geen pendel (werk- is woongemeente)
■ Uitgaande pendel (werk- is niet woongemeente)

37. Ingeschreven personenwagens (incl. bedrijfswagens (% groei t.o.v. 2007) - 2017

grafiek toont dat er in Limburg slechts 64 knooppunten (haltes)² voor openbaar vervoer zijn. Dat is 1,9% van het totaal aantal knooppunten in Vlaanderen (3.417). Onze provincie telt 20 treinhaltes. Dat is 7% van de 285 treinhaltes in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De selectie van de A-bushaltes door De Lijn is nog meer uitgesproken: 44 bushaltes in Limburg, wat neerkomt op 1,6% van de A-haltes (bus en tram) van de Lijn in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.-38

Noot: de A-bus selectie is mogelijk niet de meest aangewezen selectie om de belangrijkste lijnen van Limburg weer te geven.

Aantal knooppunten (haltes) van het openbaar vervoer in Limburg en Vlaanderen-BHG in 2015

(Bron: studie 'Ontwikkelingskansen o.b.v. knooppuntwaarde en nabijheid van voorzieningen', VITO (Verachtert E., I. Mayeres, L. Poelmans, M. Van der Meulen, M. Vanhulsel, G. Engelen, februari 2016)

Voor al deze knooppunten werd in de studie ook een knooppuntwaarde berekend (waarde tussen 0 en 10) waarmee de kwaliteit van het knooppunt uitgedrukt wordt. Het gaat dan bijvoorbeeld over toegankelijkheid, reistijd tot het knooppunt, mate waarin het geïntegreerd is in een netwerk en interessant is voor transfers, reisonderbrekingen, enz. Uit onderstaande kaarten valt af te leiden dat de knooppuntwaarde van Limburg eerder laag ligt (gemiddelde = 2,5). Het maximum voor Limburg (3,55) is zelfs lager dan het gemiddelde van Vlaanderen en Brussels Hoofdstedelijk Gewest (3,7). De wit gekleurde gebieden hebben geen knooppunt ter

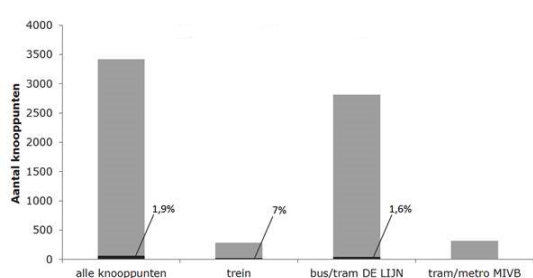
beschikking binnen 30 minuten fietsen of wandelen (per 1ha-locatie werd berekend in welke mate ze gelegen is in de nabijheid van knooppunten voor openbaar vervoer). Hier valt op dat vooral in het oosten van onze provincie de toegang tot openbaar vervoer problematisch is.-39

In Limburg is het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd dat beschikt over een abonnement van de Lijn het laagst

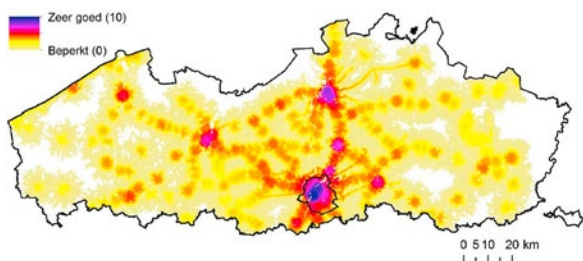
Onderstaande grafiek geeft zicht op het aantal zuivere De Lijn-abonnementen. De gecombineerde abonnementen NMBS-De Lijn zijn niet opgenomen. Tussen 2007 en 2010 zien we een toename van het aandeel abonnementsbezitters tussen 25 en 59 jaar, gevolgd door licht dalende trend. In 2014 heeft in Limburg 2,6 % van de personen tussen 25 en 59 jaar een Omnipas-abon-

2 Knooppunten die rekening genomen werden zijn: spoorhaltes (trein, tram, metro) en A-bushaltes van De Lijn (minimum van 4 diensten per uur, tijdens daluren).

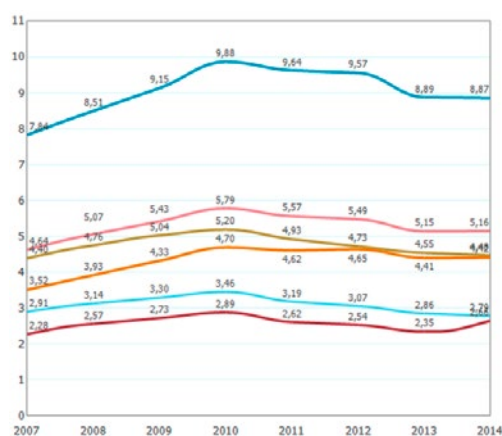
38. Slechts 2% van de haltes voor openbaar vervoer in Vlaanderen ligt in Limburg

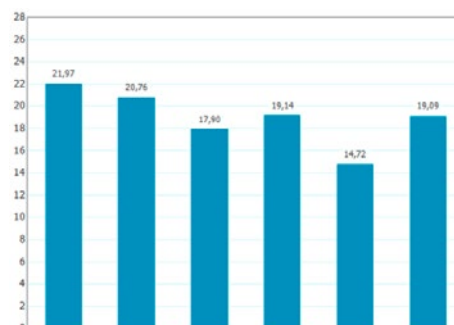
39. Knooppuntwaarde

40. Omnipas 25-59 jaar (% t.o.v. 25-59 jarigen) - provincies

41. Buzzy Pazz (% t.o.v. 6-24-jarigen) 2014 - provincies

nement van De Lijn. Daarmee ligt het aandeel personen in die leeftijdscategorie dat een abonnement van De Lijn heeft, het laagst in onze provincie. Vlaanderen komt uit op 5,2% van de 25-59-jarigen die een abonnement van De Lijn hebben. -40

Bij de jongeren doet Limburg het beter: in 2014 heeft 20,8 % van de jongeren tussen 6 en 24 jaar een abonnement van De Lijn. Limburg staat daarmee op de tweede plaats van alle provincies, na provincie Antwerpen, en komt zelfs 1,7 % hoger uit dan in heel Vlaanderen. -41

Bij de ouderen tenslotte zien we verhoudingsgewijs in elke provincie minder bezitters van abonnementen van De Lijn. Dit betreft de groep van 60-64 jarigen, de gratis abonnementen voor 65-plussers zijn niet opgenomen in de cijfers. In 2014 beschikt 2,6% van

de 60 tot 64 jarigen in Limburg over een abonnement van De Lijn. Enkel in West-Vlaanderen ligt dit nog iets lager (1,9%). -42

In Limburg verplaatst men zich minder vaak met een voertuig van De Lijn dan in de rest van Vlaanderen

Het aantal reizigersritten van De Lijn geeft een beeld van het aantal keer iemand op een voertuig van De Lijn stapt. Dat kan om dezelfde persoon gaan. Bij abonnementen wordt een bepaald aantal ritten per jaar verondersteld. Reizigersritten is dus niet exact hetzelfde als reizigers. In onderstaande grafiek wordt het totaal aantal reizigersritten afgezet t.o.v. het aantal inwoners. In de periode 2000 t.e.m. 2010 zien we een algemeen stijgende lijn voor alle provincies, waarna zich vanaf 2011 een daling inzet, behalve voor Vlaams-Brabant. Het aantal reizigersritten van

De Lijn ligt voor elk van de jaren het laagst in Limburg. Limburg situeert zich daarmee ongeveer op hetzelfde niveau als West-Vlaanderen. In 2015 zit onze provincie aan 5.456 ritten per 100 inwoners, tegenover 8.209 reizigersritten per 100 inwoners in het Vlaams gewest. -43

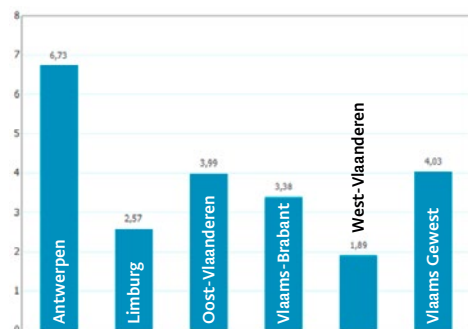
Beoordeling fietsinfrastructuur

Limburgers evalueren hun gemeente/stad het vaakst als veilig om te fietsen met voldoende fietspaden die in goede staat zijn

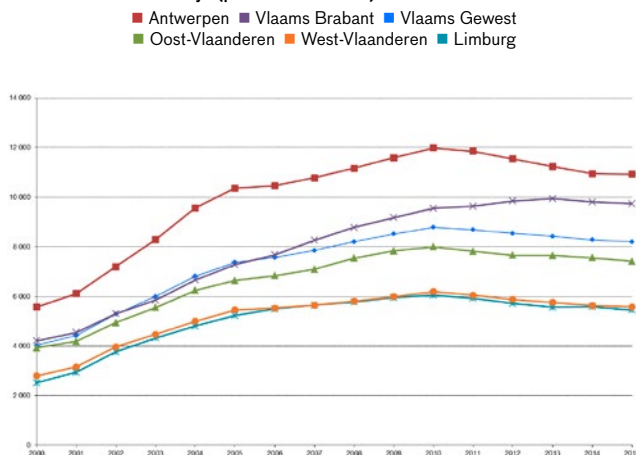
Onderstaande kaartjes kleuren donker in onze provincie. Dit toont aan dat in Limburg de inwoners hun stad/gemeente procentueel vaker beoordelen als fietsveilig en fietsvriendelijk³ dan in andere provincies. -44-45-46

³ Deze gegevens komen uit de survey Gemeentemonitor/Stadsmonitor, statistiek Vlaanderen/ABB. In de laatste 2 kaartjes (vraag over voldoende fietspaden en goede staat fietspaden) zitten de centrumsteden niet vervat in de categorisering.

42. Omnipas 60-... jaar (% t.o.v. 60-64 jarigen) - provincies

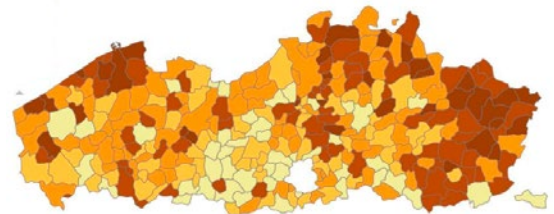

43. Evolutie van het aantal reizigersritten van De Lijn (per 100 inwoners) - 2000-2015

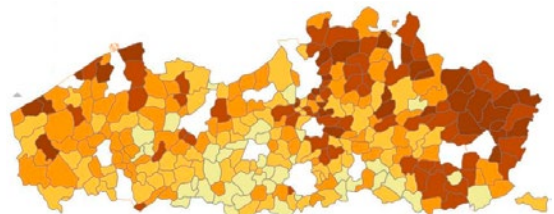
44. Aandeel (%) van de inwoners dat het veilig vindt om te fietsen in de gemeente/stad

■ 24,92-38,10 % ■ 38,10-47,31 % ■ 47,31-57,00 %
■ 57,00-67,70 % ■ > 67,70 %

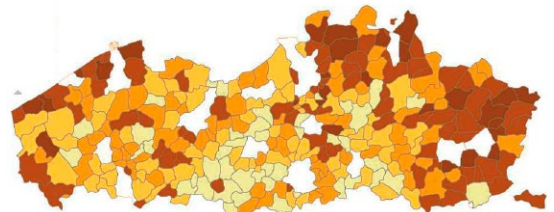
45. Aandeel (%) van de inwoners dat vindt dat er voldoende fietspaden zijn in de gemeente/stad

■ 24,92-38,10 % ■ 38,10-47,31 % ■ 47,31-57,00 %
■ 57,00-67,70 % ■ > 67,70 %

46. Aandeel (%) van de inwoners dat vindt dat de fietspaden in goede staat zijn in de gemeente/stad

■ 24,92-38,10 % ■ 38,10-47,31 % ■ 47,31-57,00 %
■ 57,00-67,70 % ■ > 67,70 %

Water

Ongeveer de helft van de Limburgse onbevaarbare waterlopen wordt beheerd door de provincie

Bron: Vlaamse Hydrografische Atlas, versie 2017-11-22

Limburg telt 1.900 km aan onbevaarbare waterlopen. Dat is 13 % van het totaal aantal km aan onbevaarbare waterlopen in Vlaanderen. 46 % van de Limburgse onbevaarbare waterlopen

(of 871 km) wordt beheerd door de provincie. Deze behoren tot de categorie 2-waterlopen. -47-48

Bron: Vlaamse Hydrografische Atlas, versie 2017-11-22

In Limburg is het aandeel overstromingsgevoelige oppervlakte het laagst

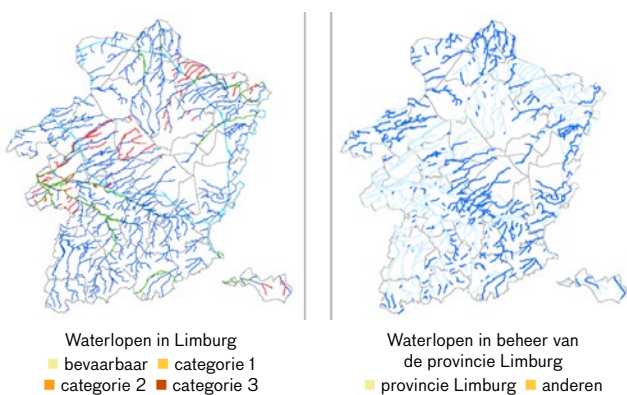
Onze provincie telt 11.496 ha effectief overstromingsgevoelig gebied. Wanneer we dit afzetten t.o.v. van de totale oppervlakte wil dat zeggen dat 4,7 % van de oppervlakte in Limburg overstromingsgevoelig is. Dat is lager dan in heel Vlaanderen (5,5 %) en de andere Vlaamse provincies. -49

Het percentage overstromingsgevoelig gebied is veel hoger dan gemiddeld voor Limburg in de gemeenten Dilsen-Stokkem, Maasmechelen, Lummen, Halen en Herk-de-Stad (deze laatste gemeente piekt met 23 % overstromingsgevoelige oppervlakte). -50

Limburg telt 8.656 gebouwen in effectief overstromingsgevoelig gebied

Wanneer we de link maken tussen effectief overstromingsgevoelig gebied en gebouwen die daar gesitueerd zijn, telt Limburg 8.656 gebouwen die een risico lopen om getroffen te worden door overstroming. Dat is 2,5 % van het

47. Waterlopen in beheer van de provincie Limburg

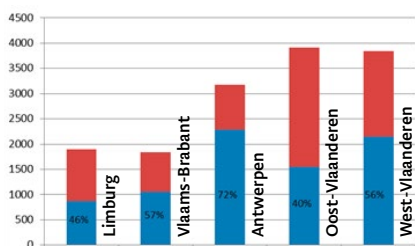

50. Effectief overstromingsgevoelige oppervlakte (t.o.v. totale oppervlakte) 2018 z-scores - provincies - gemeenten van Limburg

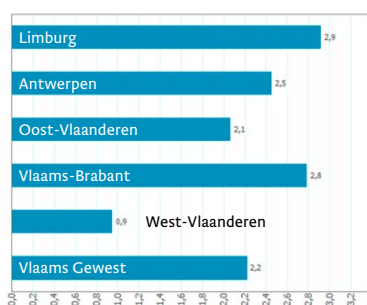

48. Aantal kilometers onbevaarbare waterlopen met % beheerd door de provincie

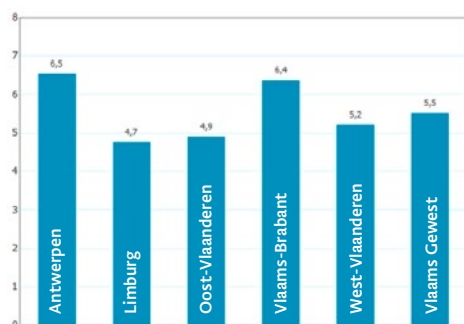
■ beheerd door ander instanties ■ beheerd door provincie

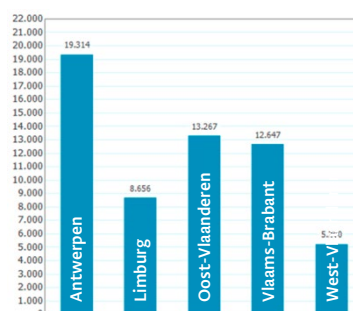
51. Gebouwen in overstromingsgebied (% t.o.v. alle gebouwen) 2017 - provincies

49. Effectief overstromingsgevoelige oppervlakte (% t.o.v. totale oppervlakte) 2018 - provincies

52. Gebouwen in overstromingsgebied 2017 - provincies

hele gebouwenpatrimonium in Limburg. Het gaat om gebouwen die op zijn minst raken aan overstromingsgevoelig gebied. Enkel de hoofdgebouwen werden geteld. -51

Onderstaand kaartje toont aan dat de gebouwen in effectief overstromingsgevoelig gebied vooral liggen in Maasmechelen (14,7 %), Zuid-Limburg (in Sint-Truiden 10,5 %, in Riemst 9,1 %, Halen (6,2 %) en Hasselt (6,5 %). -52

De sterkste erosiegevoelige gemeenten situeren zich in Zuid-Limburg

Vooral de gemeenten in Zuid-Limburg met hun leembodem en sterke hellingen zijn erosiegevoelig. Bij hevige regenbuien (bv. zomeronweders) hebben vooral deze gemeenten te kampen met water- en modderoverlast. De provincie richtte in 2009 samen met de watering van Sint-Truiden het Provin-

ciaal Steunpunt Land & Water op dat hét aanspreekpunt is voor gemeenten en particulieren in de strijd tegen erosie. -53-54

In Limburg zijn er nog 329 vismigratieknelpunten

Vissen migreren naargelang de soort over een grote of beperkte afstand. Ze gaan op zoek naar geschikte plaatsen om te paaien, op te groeien of te overwinteren. Ook de verplaatsingen voor het vinden van voedsel en schuilplaatsen vallen onder vismigratie. Punten op waterlopen die vissen niet kunnen passeren door een aanwezige constructie (stuw, watermolen, bodemval, ...) worden vismigratieknelpunten genoemd. De vismigratieknelpunten worden opgelost door het natuurlijke verval van de waterloop te herstellen. Waar dit niet mogelijk is, worden vistrappen en nevengeulen aangelegd.

Onderstaande kaart toont de resterende vismigratieknelpunten in Limburg. In het donkerblauw zijn de prioritaire waterlopen weergegeven. Dit zijn de waterlopen waarvoor het oplossen van de vismigratieknelpunten de hoogste prioriteit moet krijgen. Daarnaast zijn de aandachtswaterlopen weergegeven in het lichtblauw. Deze waterlopen vergroten het potentiële leefgebied van de doelsoorten waar de indeling qua prioriteit op gebaseerd is.

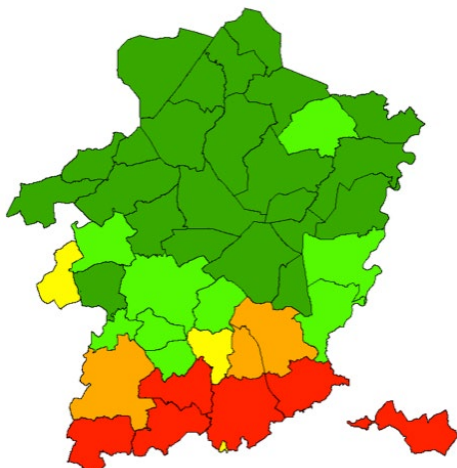
In Limburg zijn er nog 329 vismigratieknelpunten, waarvan er 221 gesitueerd zijn op waterlopen van tweede categorie. Van deze 221 liggen 130 knelpunten op waterlopen die door een watering beheerd worden en 91 op waterlopen die in beheer zijn van de provincie. Van de 221 resterende knelpunten op waterlopen van tweede categorie, zijn er 177 gelegen op prioritaire waterlopen, 22 op aandachtswaterlopen en 22 op andere waterlopen. -55

53. Gebouwen in overstromingsgebied 2017 - gemeenten in Limburg

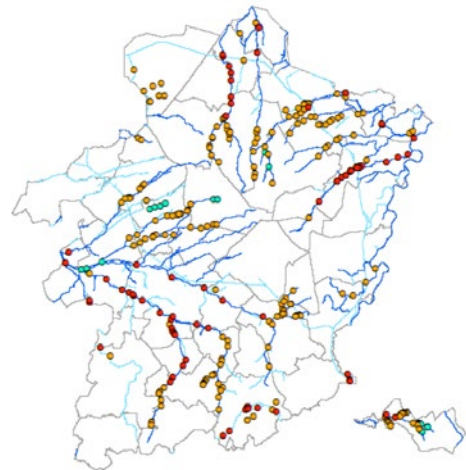
54. Gebouwen in overstromingsgebied 2017 - gemeenten in Limburg

■ zeer sterk erosiegevoelig ■ sterk erosiegevoelig ■ weinig erosiegevoelig ■ medium erosiegevoelig ■ zeer weinig erosiegevoelig

55. Vismigratieknelpunten

■ Vismigratieknelpunten cat 1 niet opgelost
 ■ Vismigratieknelpunten cat 2 niet opgelost
 ■ Vismigratieknelpunten cat 3 niet opgelost
 ■ Prioritaire waterlopen vismigratie Limburg
 ■ Aandachtswaterlopen vismigratie Limburg

Ruimte en wonen

Bebouwde oppervlakte

Laagste bebouwde oppervlakte in Limburg

De oppervlakte van bebouwde percelen zegt iets over het ruimtelijk gebruik. In 2015 is in Limburg 16,7 % van de totale oppervlakte bebouwd. Dat is het laagste cijfer van alle Vlaamse provincies. Antwerpen scoort het hoogst met 22,0 % bebouwde oppervlakte. Tussen 2001 en 2015 steeg het procentueel aandeel bebouwde oppervlakte in Limburg van 14,6 % naar 16,7 %, in Vlaanderen van 16,6 % naar 19,0 %. -56

Binnen Limburg is het percentage bebouwde oppervlakte het grootst in

Genk, Heusden-Zolder en Leopoldsburg. Het zijn vooral gemeenten uit West- en Midden-Limburg, waar er meer bebouwing is dan in heel Limburg. Waar meer bebouwing is, is ook de bevolkingsdichtheid hoger, zo blijkt over het algemeen. -57

Woongelegenheden naar woontype

Verhoudingsgewijs meer eengezinswoningen en minder appartementen in Limburg

Het totaal aantal woongelegenheden in Limburg stijgt tussen 2001 en 2017 van 323.717 naar 390.010. Dat is een stijging met 20,5 %, sterker dan de stijging in heel Vlaanderen (15,2 %).

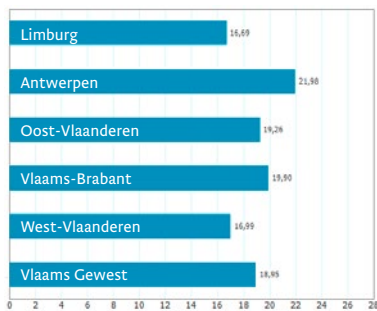
Bekijken we vervolgens de woongelegenheden naar woontype in 2017. In Limburg is 74,4 % van de woonge-

legenheden een eengezinswoning en 20,1 % een appartement. Dat betekent verhoudingsgewijs meer eengezinswoningen en minder appartementen dan in heel Vlaanderen, waar het gaat om 69,1 % versus 25,3 %. -58

Binnen Limburg is het percentage appartementen onder alle woongelegenheden veel hoger dan gemiddeld in Hasselt en Diepenbeek, plus hoger dan gemiddeld in Genk en Lanaken. -59

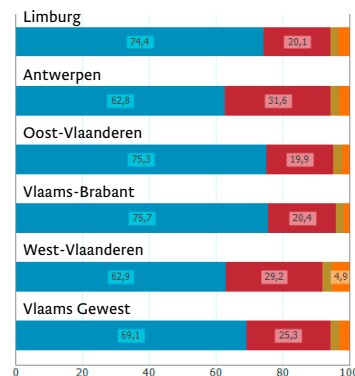
Tussen 2001 en 2017 daalt het procentueel aandeel eengezinswoningen in Limburg sterker dan in heel Vlaanderen, terwijl het percentage appartementen in onze provincie sterker stijgt. -60

56. Oppervlakte bebouwde percelen (% t.o.v. totale oppervlakte) - 2015

58. Woongelegenheden naar woontype (% t.o.v. alle woongelegenheden) - 2017

■ Eengezinswoningen ■ Appartementen ■ Handelshuizen ■ Andere

57. Oppervlakte bebouwde percelen (% t.o.v. totale oppervlakte) - 2015

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

59. Appartementen (% t.o.v. totale oppervlakte) - 2017

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

Eengezinswoningen naar bouwwijze

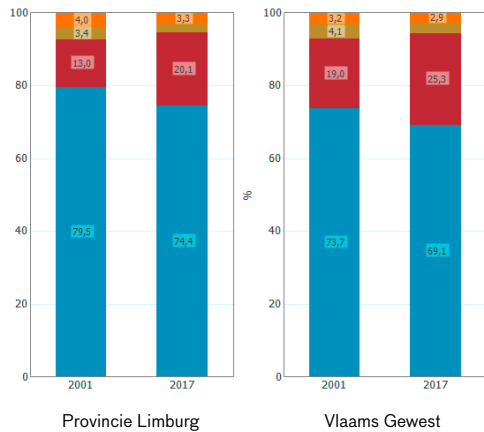
Open bebouwing komt in Limburg het meest voor, gesloten bebouwing het minst

Het totaal aantal eengezinswoningen in Limburg stijgt tussen 2001 en 2017 van 257.505 naar 290.219. Dat is een stijging met 12,7 %, groter dan de stijging in heel Vlaanderen (8,1 %). In 2017 komt open bebouwing (57,4 %) in Limburg verhoudingsgewijs het meest voor van alle Vlaamse provincies, gesloten bebouwing (11,9 %) het minst. -61

Het aandeel van gesloten en halfopen bebouwing onder eengezinswoningen is hoger dan gemiddeld in gemeenten uit de zuidelijke helft van de provincie (op Leopoldsburg na), terwijl het aandeel van open bebouwing vooral hoger is in gemeenten uit de noordelijke helft en het westen van de provincie. -62-63-64

60. Evolutie woningen naar woontype (% t.o.v. alle woonegelegenheden) - 201 versus 2017

■ Eengezinswoningen ■ Appartementen ■ Handelshuizen ■ Andere

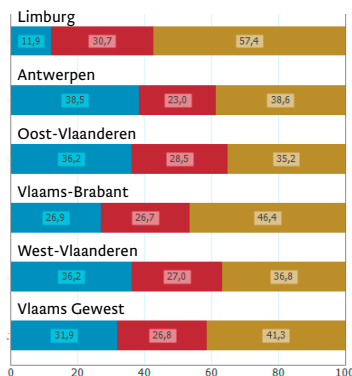

Provincie Limburg

Vlaams Gewest

61. Eengezinswoningen naar woontype (% t.o.v. alle woonegelegenheden) - 2017

■ Gesloten bebouwing ■ Halfopen bebouwing ■ Open bebouwing

62. Gesloten bebouwing (% t.o.v. alle eengezinswoningen) - 2017

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

63. Halfopen bebouwing (% t.o.v. alle eengezinswoningen) - 2017

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

64. Open bebouwing (% t.o.v. alle eengezinswoningen) - 2017

■ Veel lager ■ Lager ■ Gemiddeld ■ Hoger ■ Veel hoger

Tussen 2001 en 2017 evolueert de verhouding tussen gesloten, halfopen en open bebouwing in Limburg nauwelijks. De lichte daling van het aandeel van gesloten bebouwing (van 12,6 % naar 11,9 %) komt ten goede van een lichte stijging van het aandeel van halfopen bebouwing (van 30,3 % naar 30,7 %) en open bebouwing (van 57,1 % naar 57,4 %). -65

Sociale huisvesting

Voor bijna zes procent van de Limburgse huishoudens is er sociale huisvesting

Voor 5,9 % van de private huishoudens in Limburg is er een sociaal huurappartement of een sociale huurwoning. Daarmee bekleedt Limburg de vierde plaats op vijf Vlaamse provincies en zit onze provincie net boven het Vlaams cijfer (5,8 %). -66

Het aantal woonegelegenheden in sociale huisvesting in onze provincie stijgt tussen 2013 en 2017 van 19.952 naar 21.435. Dat is een stijging met 7,4 %, hoger dan de stijging in heel Vlaanderen (met 6,4 %).

Op Antwerpen na het hoogste aandeel kandidaat sociale huurders in Limburg

De stijging van het aantal woonegelegenheden in sociale huisvesting in onze provincie kan niet verhinderen dat er een relatief hoog aandeel huishoudens op een wachtlijst staat voor een sociale huurwoning of een sociaal huurappartement. In 2016 gaat het in Limburg om 4,4 % van de huishoudens, dat is op Antwerpen na (5,1 %) het hoogst van alle provincies. -67

Verkoop van sociale koopwoningen het hoogst in Limburg

Mensen kunnen ook een eigen woning verwerven via het kopen van een

sociale koopwoning. De cijfers van de verkochte sociale koopwoningen tussen 2012 en 2015 wijzen erop dat er in Limburg in 2014 en 2015 de meeste sociale koopwoningen verkocht werden van alle Vlaamse provincies: 223 en 227. -68

Ouderen en ouderenzorg

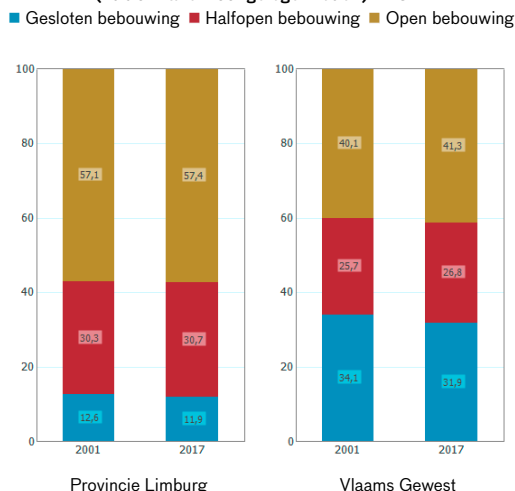

De ouderenbevolking

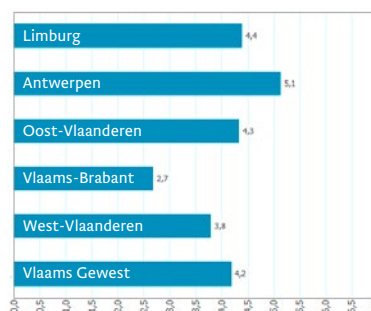
Limburg beent Vlaanderen bij in het percentage ouderen en hoogbejaarden, in de nabije toekomst steekt Limburg Vlaanderen voorbij

We kijken naar het percentage ouderen (65 jaar en ouder) en het percentage hoogbejaarden (80 jaar en ouder) om de ouderenbevolking in kaart te brengen.

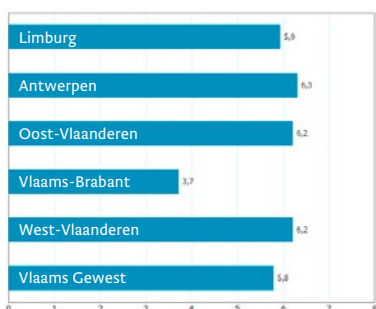
65. Evolutie eengezinswoningen naar bouwwijze (% t.o.v. alle woonegelegenheden) - 2017

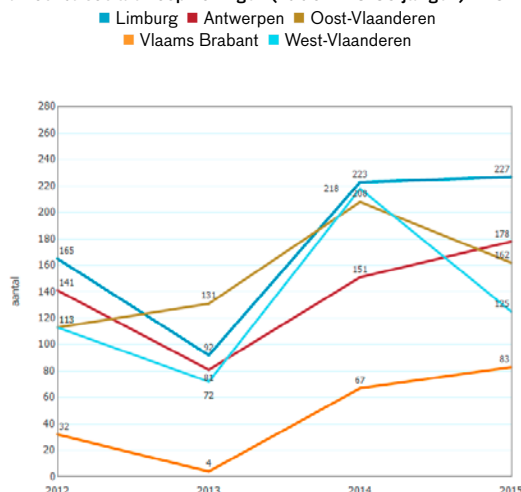
67. Kandidaat sociale huurders (% t.o.v. alle huishoudens) - 2016

66. Sociale huisvesting (% t.o.v. alle huishoudens) 2016 - provincies

68. Verkochte sociale koopwoningen (% t.o.v. 25-59 jarigen) - 2012-2015

In 2017 maakt de groep van 65-plussers 19,3 % uit van de Limburgse bevolking. Daarmee komt Limburg in de buurt van het cijfer voor heel Vlaanderen (19,8 %). In 2001 hinkt Limburg met 14,2 % 65-plussers nog ver achterop ten opzichte van Vlaanderen (16,9 %). Ook het cijfer van 5,3 % hoogbejaarden onder de Limburgse bevolking neigt stilaan naar het Vlaamse cijfer (6,0 %). Het komt van 2,5 % in Limburg en 3,6 % in Vlaanderen in 2001. -69

De veroudering zet zich in de nabije toekomst sterker door in Limburg dan in Vlaanderen. In 2030 zou 26,0 % van de Limburgse bevolking ouder dan 65 jaar zijn, ten opzichte van slechts 24,4 % van de bevolking in heel Vlaanderen. Ook in 2030 zouden Limburg én Vlaanderen 7,3 % hoogbejaarden tellen. -70

De mantel- en thuiszorg versus residentiële zorg

In Limburg wordt er het meest beroep gedaan op mantel- en thuiszorg en het minst op residentiële zorg

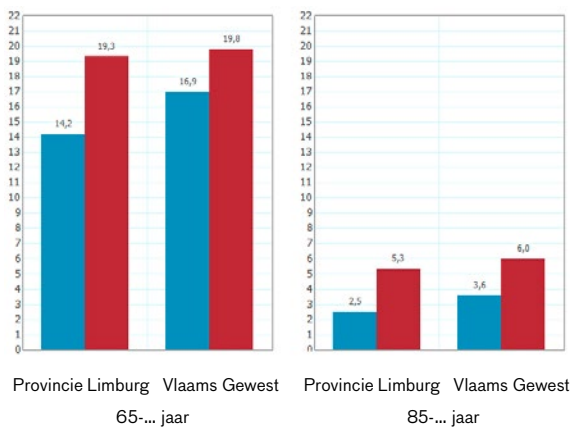
Limburgers doen het meest van alle Vlamingen beroep op mantel- en thuiszorg en het minst op residentiële zorg. Dat blijkt vooreerst uit de cijfers bij 65-plussers. Liefst 16,4 % van alle Limburgse 65-plussers heeft in 2015 een dossier mantel- en thuiszorg. Dat is het meest van alle Vlaamse provincies en bij 65-plussers uit heel Vlaanderen is dat slechts 9,8 %. Omgekeerd heeft slechts 4,8 % van alle Limburgse 65-plussers een dossier residentiële zorg. Dat is het minst van alle Vlaamse provincies en bij 65-plussers uit heel Vlaanderen gaat het om 5,8 %. -71

Ook bij 80-plussers gaan de cijfers in dezelfde richting. In 2015 doet liefst 34,7 % van de Limburgse hoogbejaarden beroep op mantel- en thuiszorg. Dat is veel meer dan in de andere provincies en dan in heel Vlaanderen (20,2 %). Slechts 14,4 % van de Limburgse hoogbejaarden maakt gebruik van residentiële zorg. Ook dat is minder dan in de andere provincies en dan in heel Vlaanderen (15,9 %). -72

Minder gepresteerde uren gezinszorg bij Limburgse ouderen

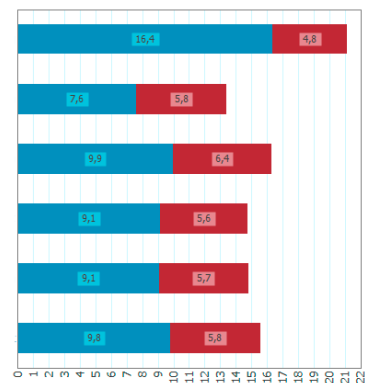
Dat Limburgse ouderen minder gebruikmaken van residentiële zorg dan hun Vlaamse leeftijdsgenoten, blijkt ook uit het feit dat er per Limburgse 65-plusser meer gepresteerde uren gezinszorg zijn dan per Vlaamse 65-plusser. Het aantal gepresteerde uren gezinszorg per Limburgse 65-plusser gaat in dalende lijn van 12,2 in 2009 naar 10,7 in 2016. Ook per Vlaamse 65-plusser daalt het aantal gepresteerde uren ge-

69. Evolutie ouderen 65-... jaar en 80-... jaar (% t.o.v. alle inwoners - 2001 versus 2017)

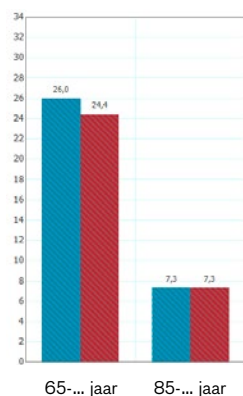

71. Dossier mantel- en thuiszorg plus dossiers residentiële zorg bij 65-plussers (% t.o.v. alle 65-plussers) - 2015

■ Dossiers mantel- en thuiszorg ■ Dossiers residentiële zorg

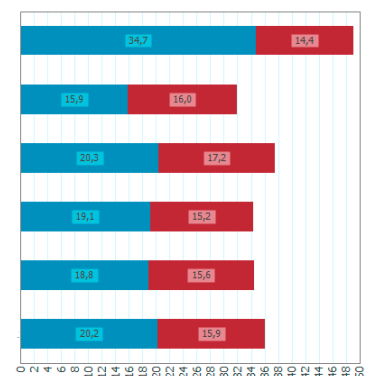

70. Bevolkingsprognose ouderen 65-... jaar en 80-... jaar (% t.o.v. alle inwoners - 2030)

72. Dossier mantel- en thuiszorg plus dossiers residentiële zorg bij 80-plussers (% t.o.v. alle 80-plussers) - 2015

■ Dossiers mantel- en thuiszorg ■ Dossiers residentiële zorg

zinszorg in dezelfde periode, maar de evolutiecurve voor Vlaanderen ligt onder die voor Limburg. -73

Met 10,7 gepresteerde uren gezinszorg per 65-plusser in 2016 scoort Limburg het hoogst van alle Vlaamse provincies. -74

Aanbod woonzorgcentra en serviceflats

Minder sterk uitgebouwd aanbod aan woonzorgcentra en serviceflats in Limburg

Dat er minder beroep gedaan wordt op residentiële zorg, heeft deels te maken met een minder sterk uitgebouwd aanbod aan woonzorgcentra en serviceflats in Limburg. In 2017 zijn er in Limburg 5,1 woonegelegenheden in woonzorgcentra en 1,4 serviceflats per honderd 65-plussers, samen een residentieel aanbod van 6,5 per honderd 65-plussers. Dat is

het minst sterk uitgebouwd residentieel aanbod van alle Vlaamse provincies. In heel Vlaanderen tellen we 6,1 woonegelegenheden in woonzorgcentra en 1,7 serviceflats per honderd 65-plussers, samen 7,8 per honderd 65-plussers. -75

De achterstand op het vlak van het aanbod aan woonzorgcentra en serviceflats wordt slechts gedeeltelijk ingehaald

Tussen 2003 en 2017 evolueerde het residentieel aanbod in Limburg van 4,8 naar 6,5 per 100 65-plussers, in Vlaanderen van 7,0 naar 7,8 per 100 65-plussers. De stijging is dus groter voor Limburg dan voor Vlaanderen en Limburg haalt op die manier achterstand in, al is het slechts gedeeltelijk. Zowel de aanbodratio van de woonzorgcentra als van de serviceflats stijgt sterker voor Limburg dan voor Vlaanderen. -76

De sociaaleconomische context en economie

De bevolking naar socio-economische positie

Werkende bevolking is het kleinst in Limburg

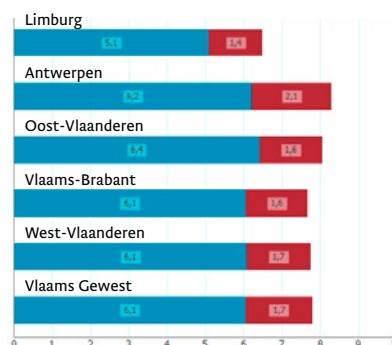
In 2015 is ruim één op de drie Limburgers (33,9 %) loontrekkend. Dat is de grootste bevolkingsgroep, als we de bevolking analyseren naar socio-economische positie. Tellen we daar het percentage zelfstandigen bij (7,1 %), dan komen we aan 41,0 % werkende Limburgers. Daarmee scoort Limburg in 2015, op Antwerpen na (39,9 %), het laagst van de vijf Vlaamse provincies.

73. Aanbodratio gezinszorg (gepresteerde uren 65-plusser) - 2009-2016

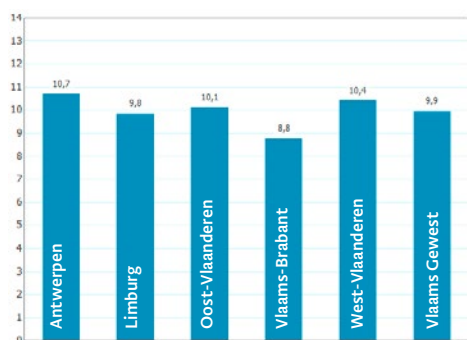
■ Provincie Limburg ■ Vlaams Gewest

75. Aanbodratio wooncentra en serviceflats (per 100 65-plusser) - 2017

74. Aanbodratio gezinszorg (gepresteerde uren 65-plusser) - 2016

76. Aanbodratio wooncentra en serviceflats - 2005-2017

■ wooncentra ■ serviceflats

Het procentueel aandeel van de niet-actieve Limburgse bevolking bedraagt 44,5 % in 2015: 3,5 % werkzoekenden, 19,0 % gepensioneerden en 22,0 % kinderen die recht geven op kinderbijslag. Dat percentage ligt dus hoger dan het percentage werkenden. Het verschil tussen het percentage niet-actieven en werkenden is, op de provincie Antwerpen na, nergens groter dan in Limburg.

Opmerkelijk is wel dat in Limburg de restcategorie (andere) – mensen van wie geen socio-economische positie kon worden bepaald – op Antwerpen na het grootst is van alle provincies. Dit maakt het moeilijk om conclusies te verbinden aan de andere vaststellingen. –77

Het aandeel werkenden neemt toe, net als het aandeel niet-actieven

Tussen 2006 en 2015 neemt het aandeel werkenden onder de Limburgse bevolking toe van 39,7 % naar 41,0 %,

terwijl het in heel Vlaanderen een procentpunt daalt (van 42,2 % naar 41,2 %). Tegelijk stijgt ook het aandeel niet-actieven: van 42,4 % in 2006 naar 46,5 % in 2014. Dit is te wijten aan een stijging van het percentage gepensioneerden en het percentage kinderen die recht geven op kinderbijslag, want het percentage werkzoekenden daalt.

Het feit dat de restcategorie (andere) afneemt in dezelfde periode, maakt het moeilijk om conclusies te verbinden aan deze vaststellingen. –78

Het inkomensniveau van de bevolking

Limburg heeft het laagste gemiddeld inkomen per inwoner van Vlaanderen

Het gemiddeld inkomen per Limburger stijgt van 13.246 euro in 2005 tot 17.771 euro in 2015. Limburg blijft daarmee ruim 1.000 euro per inwoner achterop

hinken ten opzichte van Vlaanderen en heeft daarmee het laagste gemiddeld inkomen per inwoner van de vijf Vlaamse provincies. In 2015 is het gemiddeld inkomen per Limburger voor het eerst in de periode sinds 2005 lager dan het jaar ervoor. –79

Dat het gemiddeld inkomen per inwoner lager ligt in Limburg dan in de vier andere Vlaamse provincies, heeft vooral te maken met het feit dat in onze provincie slechts 16,3 % van alle inkomensaangiften hoger ligt dan 50.000 euro. Dat is lager dan in heel Vlaanderen (18,4 %) en de andere Vlaamse provincies. –80

Wat het mediaaninkomen betreft bekleedt Limburg de derde plaats

Het mediaaninkomen – dit is het middelste inkomen van alle inkomensaangiften – is een andere schatter voor het inkomensniveau van de bevolking. In 2015 bedraagt dit voor Limburg 25.040

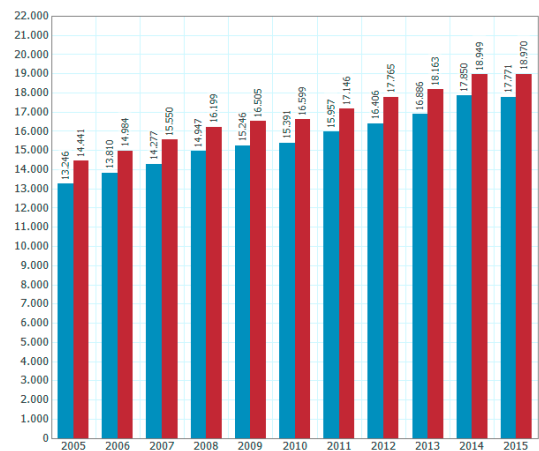
77. Bevolking naar socio-economische positie (% t.o.v. alle inwoners) - 2015

Loontrekkend Zelfstandige Werkzoekend
Gepensioneerde Rechtgevendende kinderen voor kinderbijslag Andere

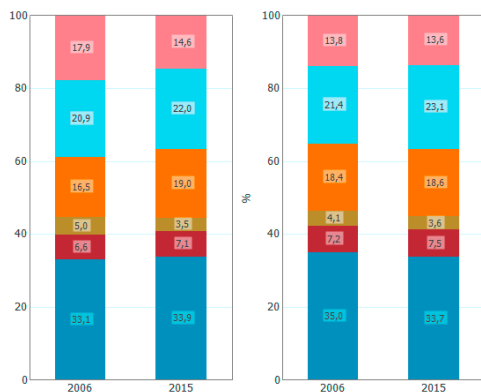
79. Evolutie gemiddeld inkomen per inwoner (in euro) - 2005-2015

Provincie Limburg Vlaams Gewest

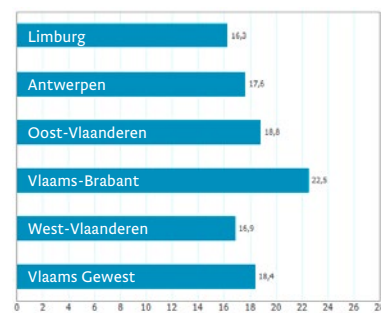

78. Evolutie bevolking socio-economische positie (% t.o.v. alle inwoners) - 2006 versus 2015

Loontrekkend Zelfstandige Werkzoekend
Gepensioneerde Rechtgevendende kinderen voor kinderbijslag Andere

80. Inkomensaangiften > 50.000 euro (% t.o.v. alle inkomensaangiften) - 2015

euro. Onze provincie bekleedt daarmee de derde plaats van de Vlaamse provincies en scoort wat lager dan Vlaanderen (25.412 euro). –81

Het mediaaninkomen van alle inkomensaangiften gaat in stijgende lijn tussen 2005 en 2015: voor Limburg van 19.103 euro naar 25.040 euro. De achterstand ten opzichte van Vlaanderen bedraagt van jaar tot jaar om en bij de 500 euro.

Activiteitsgraad, werkzaamheidsgraad, werkloosheidsgraad en jeugdwerkloosheidsgraad

De activiteitsgraad en de werkzaamheidsgraad zijn in Limburg het laagst van alle Vlaamse provincies

De activiteitsgraad van de bevolking geeft zicht op de omvang van de beroepsbevolking als percentage van de

bevolking van 15 tot 64 jaar. De cijfers leren ons dat de activiteitsgraad in Limburg 70,8 % bedraagt in 2016. Dat is het laagst van alle Vlaamse provincies. In Oost-Vlaanderen is de activiteitsgraad het hoogst.

De werkzaamheidsgraad geeft weer hoeveel procent van de bevolking van 15 tot 64 jaar aan het werk is. In 2016 bedraagt de werkzaamheidsgraad in Limburg 65,2 %. Ook dat is het laagst van alle Vlaamse provincies. In West-Vlaanderen is de werkzaamheidsgraad het hoogst. –82

De werkloosheidsgraad en de jeugdwerkloosheidsgraad zijn in Limburg iets hoger dan in heel Vlaanderen

De werkloosheidsgraad geeft zicht op het percentage niet-werkende werkzoekenden onder de totale beroepsbevolking. Met 7,9 % scoort Limburg iets

hoger dan Vlaanderen (7,4 %). Alleen Antwerpen scoort hoger dan Limburg.

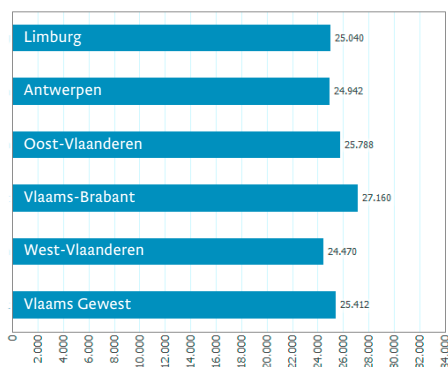
De jeugdwerkloosheidsgraad geeft zicht op het percentage niet-werkende werkzoekenden onder de totale beroepsbevolking jonger dan 25 jaar. Ook op deze indicator scoort Limburg (17,9 %) iets hoger dan Vlaanderen (17,4 %). Antwerpen en Oost-Vlaanderen scoren hoger dan Limburg.

De werkloosheidsgraad en de jeugdwerkloosheidsgraad zijn conjunctuurgevoelig, maar evolueren recent in gunstige zin

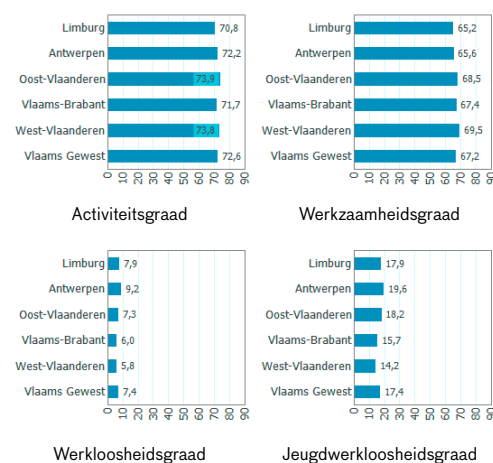
De evolutie van de werkloosheidsgraad en de jeugdwerkloosheidsgraad tussen 2003 en 2016 kent een grillig verloop. Dit heeft te maken met het feit dat werkloosheid een conjunctuurgevoelig gegeven is.

In de periode 2003-2016 piekt de werkloosheidsgraad in Limburg in het jaar

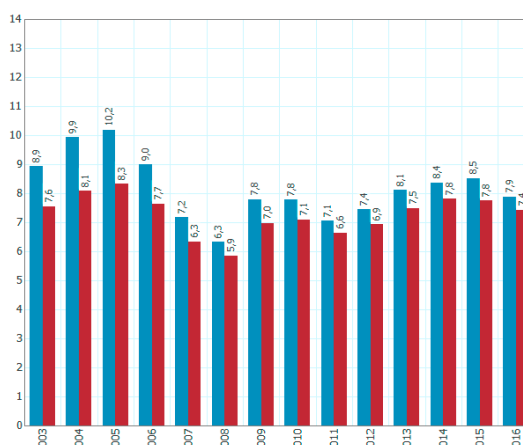
81. Maandinkomen - 2015

82. Activiteitsgraad, werkzaamheidsgraad, werkloosheidsgraad en jeugdwerkloosheidsgraad - 2016

83. Evolutie werkloosheidsgraad - 2003-2016

2005 met 10,2 % niet-werkende werkzoekenden op de totale beroepsbevolking. Dat is ook het jaar waarin Limburg het slechtst (hoogst) scoort vergeleken met Vlaanderen (8,3 %). In 2016 bedraagt de werkloosheidsgraad in Limburg 7,9 %, wat hoger dan in Vlaanderen (7,4 %).

Uit de meest recente gegevens van de VDAB (niet zondermeer te vergelijken met de cijfers uit de grafiek) blijkt dat de werkloosheidsgraad in Limburg in 2017 slechts 7,1 % bedraagt, ongeveer even hoog als in heel Vlaanderen (7,0 %).-83

Ook in de periode 2003-2016 piekt de jeugdwerkloosheidsgraad in Limburg in de jaren 2004 en 2013, met telkens 20,6 % niet-werkende werkzoekenden op de beroepsbevolking jonger dan 25 jaar. De jeugdwerkloosheidsgraad voor Vlaanderen is in beide jaren 18,1 %. In

2016 bedraagt de jeugdwerkloosheidsgraad in Limburg 17,9 %, wat hoger dan in heel Vlaanderen (17,4 %).

Uit de meest recente gegevens van de VDAB (niet zondermeer te vergelijken met de cijfers uit de grafiek) leren we dat de jeugdwerkloosheidsgraad in Limburg in 2017 nog slechts 15,3 % bedraagt. Dat is iets lager dan in heel Vlaanderen (15,6 %).-84

Werkloosheidsdruk en werkzoekenden naar risicokenmerken

De werkloosheidsdruk is, op Antwerpen na, het hoogst in Limburg

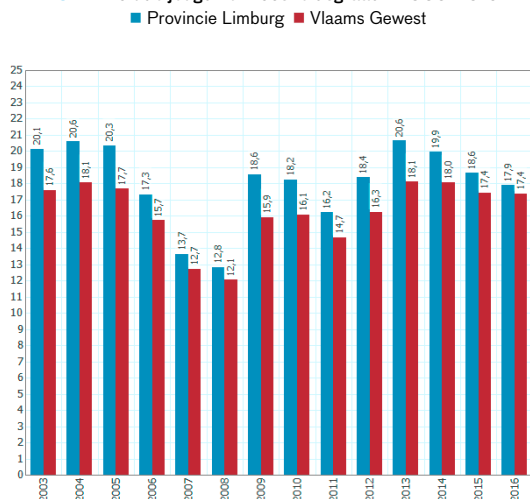
De werkloosheidsdruk brengt in kaart hoeveel procent van de bevolking op beroepsactieve leeftijd (van 18 tot en met 64 jaar) niet-werkend werkzoek-

kend is. In 2016 gaat het in Limburg om 5,9 %. Daarmee scoort onze provincie, op Antwerpen na, het slechtst van de Vlaamse provincies. In heel Vlaanderen bedraagt de werkloosheidsdruk 5,7 %.-85

Binnen Limburg is de werkloosheidsdruk in 2016 het hoogst in Genk en Maasmechelen, maar ook nog hoger dan het Limburgs gemiddelde in Hasselt en Houthalen-Heilichteren.-86

Werkloosheid is een conjunctuurgevoelig gegeven. Dat geldt ook voor de evolutie van de werkloosheidsdruk. In de periode 2001-2016 is de werkloosheidsdruk in Limburg het hoogst in 2005: 7,4 %. In Vlaanderen bedraagt de werkloosheidsdruk in dat jaar 6,3 %. In dezelfde periode is de werkloosheidsdruk in Limburg het laagst in 2008: 4,6 %. Vlaanderen scoort in dat jaar 4,4 %.-87

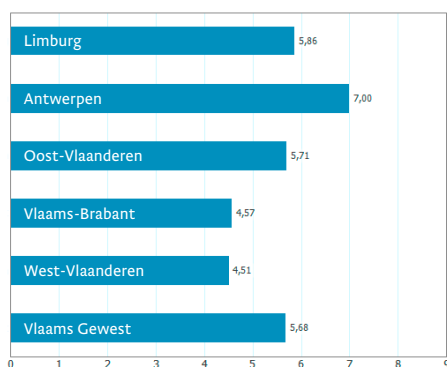
84. Evolutie jeugdwerkloosheidsgraad - 2003-2016

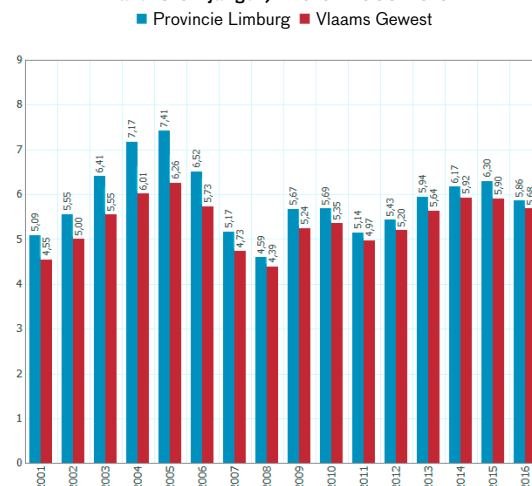
86. Niet-werkende werkzoekenden (% t.o.v. alle 18-64-jarigen) - 2016

85. Niet-werkende werkzoekenden (% t.o.v. alle 18-64-jarigen) - 2016

87. Evolutie niet-werkende werkzoekenden (% t.o.v. alle 18-64-jarigen) - 2016 - 2003-2016

Onder werkzoekenden zijn de laaggeschoolden de meest voorkomende risicogroep

Bepaalde groepen van werkzoekenden lopen een hoger risico om geen geschikte job te vinden. Jongeren, ouderen, laaggeschoolden en langdurig werkzoekenden zijn vier belangrijke risicogroepen. Kijken we naar het procentueel aandeel van deze groepen onder niet-werkende werkzoekenden in 2016, dan stellen we vast dat laaggeschoolden het meest voorkomen. In Limburg is 46,1 % van alle niet-werkende werkzoekenden laaggeschoold of zonder diploma secundair onderwijs. In heel Vlaanderen gaat het om 46,5 %. In drie van de vier andere provincies ligt het percentage laaggeschoolden onder de werkzoekenden hoger. Ouderen komen in Limburg verhoudingsgewijs meer voor onder werkzoekenden dan in alle andere Vlaamse provincies: 29,9 % van de niet-werkende werkzoekenden in Limburg is ouder dan 50 jaar, terwijl

dat in heel Vlaanderen slechts 27,8 % is. Ook jongeren zijn een risicogroep, al is in Limburg slechts 19,4 % van de niet-werkende werkzoekenden jonger dan 25 jaar. In heel Vlaanderen is dat 20,2 %, in Oost- en West-Vlaanderen nog meer.

In Limburg is 27,4 % van de niet-werkende werkzoekenden langer dan twee jaar op zoek naar werk. Op Vlaams-Brabant na scoort Limburg hier het gunstigst. In heel Vlaanderen bedraagt het percentage langdurig werkzoekenden onder de niet-werkende werkzoekenden 30,3 %.-88

Het aantal jobs

Het aantal jobs groeit

Ook de evolutie van het aantal jobs zegt iets over de sociaaleconomische context. In Limburg stijgt het aantal jobs in de periode 2006-2015 van 329.475 naar

358.403. Dat is een stijging met 8,8 %. In heel Vlaanderen noteren we een vergelijkbare stijging (8,7 %). Wel zijn er in Limburg in 2009 minder jobs dan in 2008 en in 2013 minder dan in 2012, terwijl er in Vlaanderen in die jaren een status quo is.-89

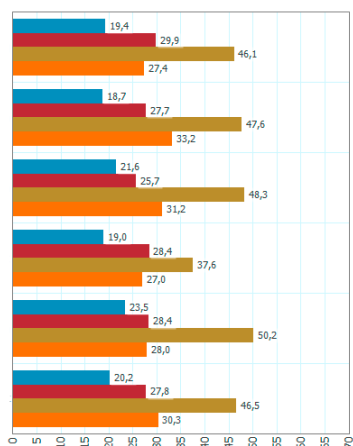
BBP en BTW als indicatoren van economische groei

BBP en BTW liggen lager in Limburg dan in Vlaanderen maar ze groeien iets sterker

Het bruto binnenlands product per inwoner en de bruto toegevoegde waarde per inwoner geven zicht op de sociaaleconomische context en de economische groei. In Limburg steeg het bruto binnenlands product per inwoner tegen lopende prijzen tussen 2009 en 2016 van 25.898 euro naar 30.862 euro. De curve van Vlaanderen ligt veel ho-

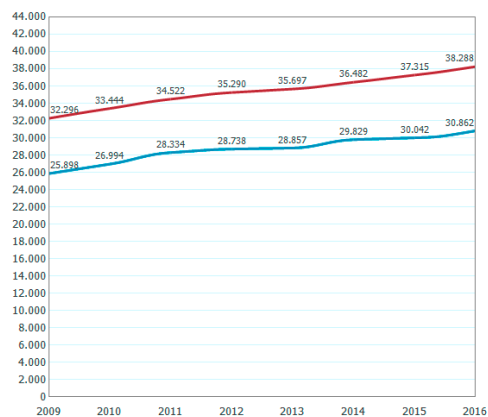
88. Niet-werkende werkzoekenden naar kenmerken (% t.o.v. alle niet-werkende werkzoekenden) - 2016

■ nwwz < 25 jaar ■ nwwz > 50 jaar ■ nwwz laaggeschoold
■ nwwz > 2 jaar werkzoekend

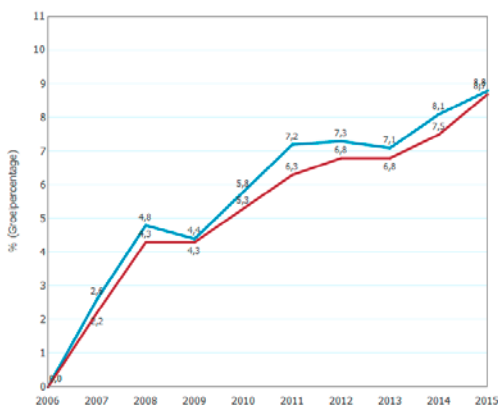
90. Bruto binnenlands product per inwoner tegen lopende prijzen (in euro) - 2009-2016

■ Provincie Limburg ■ Vlaams Gewest

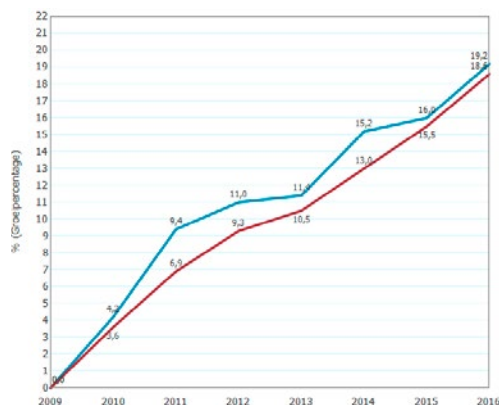
89. Het aantal jobs - procentuele groei t.o.v. 2006

■ Provincie Limburg ■ Vlaams Gewest

91. Bruto binnenlands product per inwoner tegen lopende prijzen - procentuele groei t.o.v. 2009

■ Provincie Limburg ■ Vlaams Gewest

ger: van 32.296 euro naar 38.288 euro. – 90

Als we kijken hoe het BBP per inwoner van jaar tot jaar procentueel groeit ten opzichte van het basisjaar 2009, dan stellen we vast dat het groeipercentage van Limburg elk jaar boven dat van Vlaanderen blijft. In 2016 is het BBP per inwoner in Limburg t.o.v. 2009 met 19,2 % gestegen, in Vlaanderen met 18,6 %. – 91

In Limburg steeg de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen per inwoner tegen lopende prijzen tussen 2009 en 2016 van 23.211 euro naar 27.549 euro. De curve van Vlaanderen ligt veel hoger: van 28.946 euro naar 34.178 euro. – 92

Als we kijken hoe de BTW per inwoner van jaar tot jaar procentueel groeit ten opzichte van het basisjaar 2009, dan stellen we vast dat het groeipercentage van Limburg elk jaar boven dat van

Vlaanderen blijft. In 2016 is de BTW per inwoner in Limburg t.o.v. 2009 met 18,7 % gestegen, in Vlaanderen met 18,1 %. – 93

Investerings en export

Bruto investeringen in vaste activa gaan er de laatste jaren op achteruit in Limburg

De evolutie van de bruto investeringen in vaste activa tegen lopende prijzen ten opzichte van 2008 loopt parallel voor Limburg en Vlaanderen tussen 2008 en 2012, met eerst een sterke procentuele daling in 2009 die zich geleidelijk omzet naar een procentuele groei in 2012, voor Limburg (5,3 %) op dat ogenblik sterker dan voor Vlaanderen (3,9 %). Sinds 2012 gaan de bruto investeringen er in Limburg echter op achteruit, om in 2015 te eindigen op een daling met 3,5 % t.o.v. 2008. In Vlaanderen gaan de bruto investe-

ringen tussen 2012 en 2015 de hoogte in, om te eindigen op een stijging met 8,2 % ten opzichte van 2008. – 94

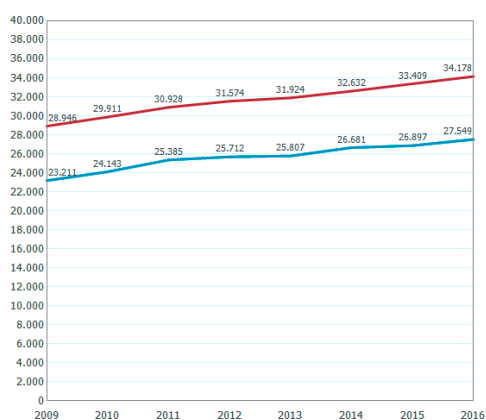
Het aangekondigd investeringsbedrag voor buitenlandse investeringen vanuit Limburg klimt de laatste jaren uit het dal

Als we kijken naar het jaarlijks aangekondigd investeringsbedrag voor buitenlandse directe investeringen vanuit Limburg in de periode 2009-2017, dan zien we een piek in 2011, om af te glijden naar het op 2009 na laagste niveau in 2013. Sinds dat jaar gaan de buitenlandse investeringen weer in stijgende lijn. – 95

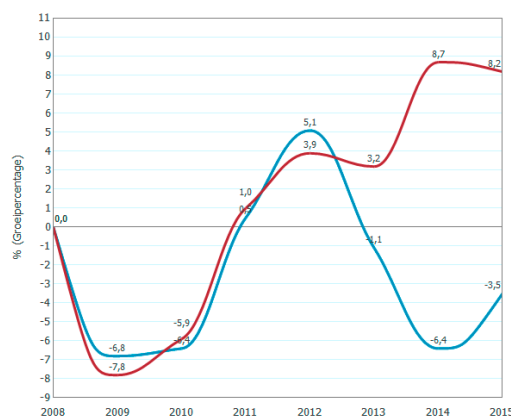
De export van goederen en diensten vanuit Limburg stagneert de laatste jaren

Als we kijken hoe de export van goederen en diensten (in miljoen euro) procentueel groeit tussen 2009 en

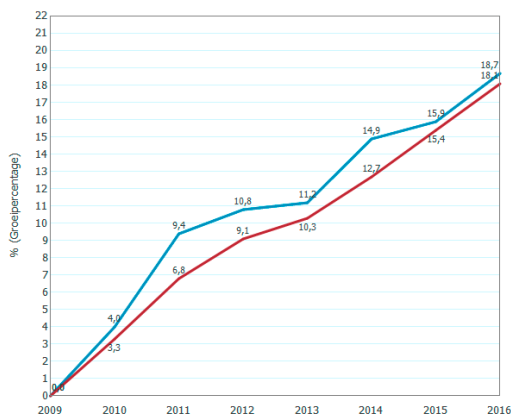
92. Bruto toegevoerde waarde tegen basisprijzen per inwoner tegen lopende prijzen (in euro) - 2009-2016

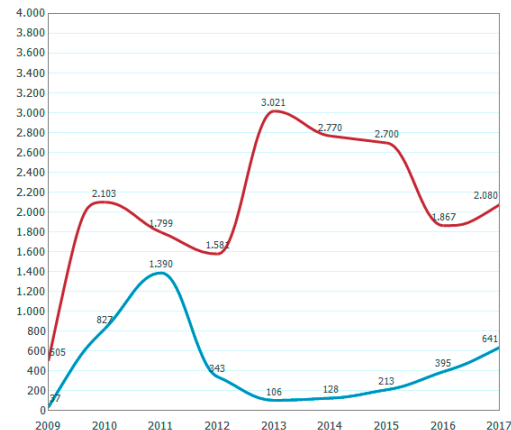
94. Bruto investeringen in vaste activa tegen lopende prijzen - procentuele groei t.o.v. 2009

93. Bruto toegevoerde waarde tegen basisprijzen per inwoner tegen lopende prijzen - procentuele groei t.o.v. 2009

95. Buitenlandse directe investeringen: aangekondigd investeringsbedrag (in miljoen euro) - 2009-2017

2013, dan zien we een serieuze stijging, zowel voor Limburg (25,3 %) als voor Vlaanderen (32,3 %) tussen 2009 en 2011. In Vlaanderen zet de groei zich door naar 2012 om in 2013 te stagneren, in Limburg stagneert de procentuele groei van de export in 2012 en 2013, om in 2013 te stranden op een procentuele groei van 23,2 % t.o.v. 2009. -96

Vrijetijdseconomie

Verblijfgasten en overnachtingen in de logiesector

Ruim één miljoen verblijfgasten, goed voor ruim drie miljoen overnachtingen in de Limburgse logiesector

Tussen 2012 en 2016 tellen we in Limburg jaarlijks ruim één miljoen verblijfs-gasten: het laagste cijfer (1.070.929)

in 2013, het hoogste cijfer in 2012 (1.112.226). Deze verblijfs-gasten zijn jaarlijks goed voor ruim drie miljoen overnachtingen in de Limburgse logiesector: het laagste cijfer (3.326.715) in 2015, het hoogste (3.578.125) in 2012. Uit deze cijfers blijkt dat Limburg een aantrekkingspool is voor kortere verblijfsvakanties. -97

Bezoekers dagtoerisme

Ruim twee miljoen dagtoeristen

Naast het verblijfstoerisme is er in Limburg ook het dagtoerisme. Tussen 2012 en 2015 zijn er in Limburg jaarlijks ruim twee miljoen dagtoeristen: het laagste cijfer (2.034.314) in 2013, het hoogste cijfer (2.255.894) in 2012. -98

Veiligheid

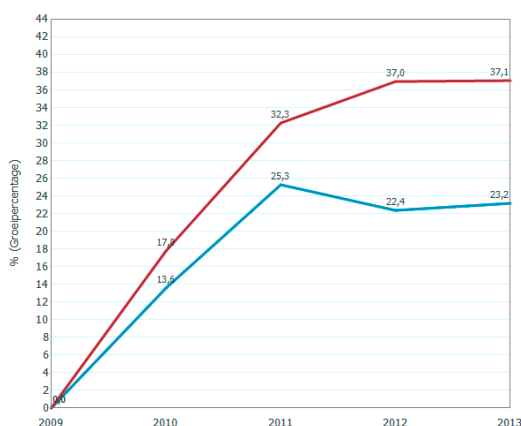

Verkeersongevallen

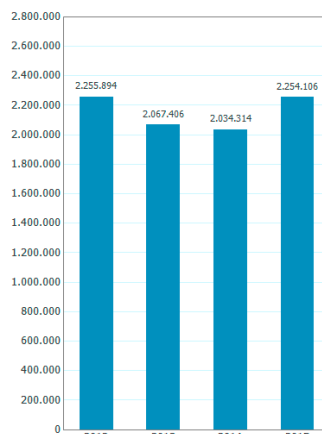
Limburg doet het behoorlijk wat het aantal verkeersongevallen per 1.000 inwoners betreft

In 2016 telt Limburg 3,58 verkeersongevallen per duizend inwoners. Op de provincie Vlaams-Brabant na (2,96) scoort Limburg daarmee het best (lees: laagst) van alle Vlaamse provincies. In heel Vlaanderen tellen we 3,86 ongevallen per duizend inwoners in 2016. In de periode 2009-2016 zien we het aantal verkeersongevallen per duizend inwoners in gunstige zin evolueren (lees: dalen) van 4,78 naar 3,58. Er is een jaarlijkse daling, met uitzondering van het jaar 2011 met 4,71 verkeersongevallen per duizend inwoners. Limburg doet

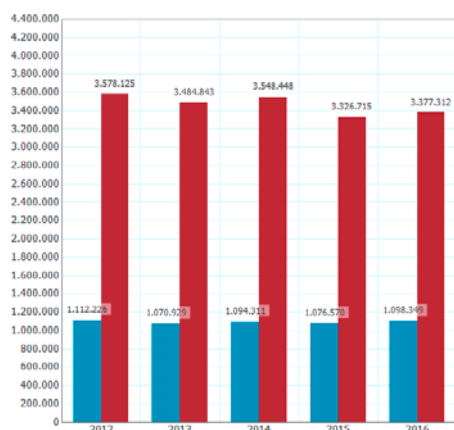
96. Export van goederen en diensten - procentuele groei t.o.v. 2009
■ Provincie Limburg ■ Vlaams Gewest

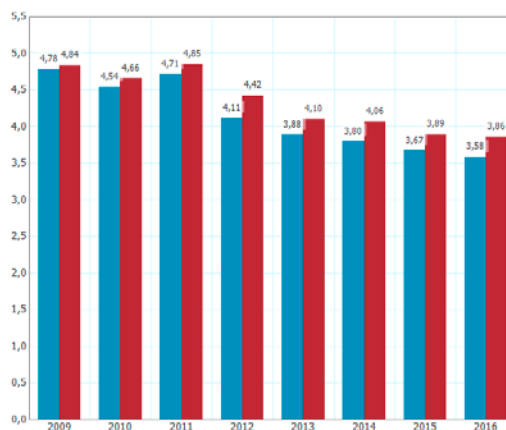
98. Evolutie aantal bezoekers dagtoerisme - Limburg 2011-2016

97. Evolutie aantal verblijfgasten en aantal overnachtingen in de logiesector - Limburg 2012-2016
■ Totaal aantal verblijfgasten ■ Totaal aantal overnachtingen

99. Evolutie verkeersongevallen (per 1.000 inwoners) - 2009-2016
■ Provincie Limburg ■ Vlaams Gewest

het in de hele periode 2009-2016 beter dan heel Vlaanderen. -99

Het aantal verkeersongevallen met doden, zwaargewonden en lichtgewonden in Limburg daalt

In de periode 2009-2016 vertoont het aantal verkeersongevallen met doden, zwaargewonden en lichtgewonden in Limburg globaal een dalende trend. Het aantal verkeersongevallen met doden gaat van 79 in 2009 naar 45 in 2016, met tussenin enkele jaren een stagnering tussen 60 en 62 dodelijke verkeersongevallen. Het cijfer van 45 dodelijke verkeersongevallen is in elk geval het beste cijfer sinds 2009. Ook het aantal verkeersongevallen met zwaargewonden gaat in dalende lijn: van 587 in 2009 naar 366 in 2016, met een negatieve uitschieter in 2011 (524) en 2014 (440). Tot slot het aantal verkeersongevallen met lichtgewonden: dit is op zijn hoogst in 2011 (3.389), om

daarna jaarlijks te dalen tot 2.682 in 2016. -100

Limburg kent hoogste percentage ongevallen met letsel waar auto's bij betrokken zijn

Het aandeel ongevallen met letsel waar auto's bij betrokken zijn bleef nagenoeg constant in alle provincies in de periode 2009 tot 2016. Limburg is doorheen de jaren telkens de slechtst scorende provincie en komt in 2016 uit op bijna 84 % ongevallen met letsel waarbij auto's betrokken zijn. -101

Het aandeel verkeersongevallen met letsel waar fietsers bij betrokken zijn, ligt het laagst in Limburg

Het aandeel ongevallen met letsel waar fietsers bij betrokken zijn vertoont in alle provincies een stijgende lijn tussen 2010 en 2016. In 2016 komt Limburg als best scorende provincie uit met 1 op 4 (of 25%) ongevallen met letsel waar

fietsers bij betrokken zijn, tegenover bijna 36% in de provincies Antwerpen en West-Vlaanderen. Voor gans Vlaanderen ligt het aandeel ongevallen waar fietsers bij betrokken zijn op 32,2%. -102

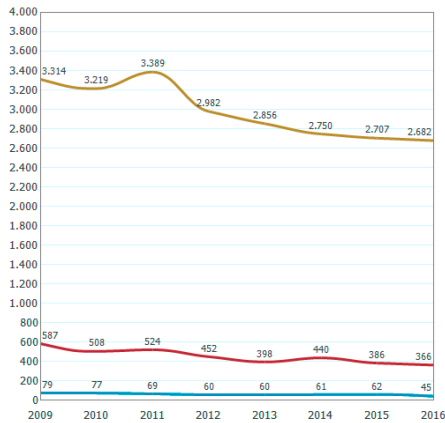
In Limburg is bijna de helft van de doden en zwaargewonden bij een fietsongeval 65-plusser

In 2016 raakten in Limburg 120 fietsers dodelijk of zwaargewond. Dat wil zeggen dat in Limburg ongeveer 1 op 4 dodelijke of zwaargewonde verkeersslachtoffers een fietser was. Limburg scoort daarmee iets onder het Vlaams gemiddelde van 28,7%. In West-Vlaanderen is bijna 1 op 3 zwaargewond of dodelijk verkeersslachtoffer een fietser. -103

Wanneer we verder inzoomen op leeftijd van de zwaargewonde of dodelijke fietsslachtoffers in het verkeer valt op dat in Limburg in 2016 bijna de helft

100. Evolutie verkeersongevallen met doden, zwaargewonden en lichtgewonden - Limburg 2009-2016

■ Verkeersongevallen met doden 30 dagen ■ Verkeersongevallen met zwaargewonden ■ Verkeersongevallen met lichtgewonden

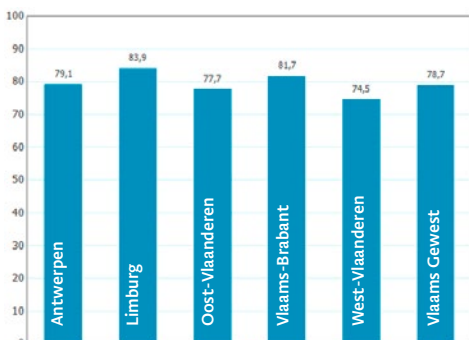

102. Fietsongevallen (t.o.v. aantal verkeersongevallen met letsel) - Provincies

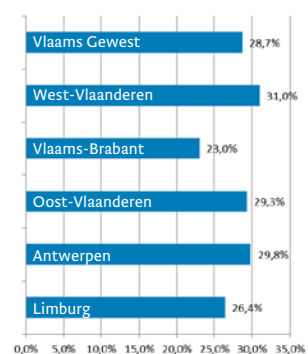
■ Antwerpen ■ West-Vlaanderen ■ Oost-Vlaanderen ■ Limburg ■ Vlaams Brabant ■ Vlaams Gewest

101. Auto-ongevallen (% t.o.v. aantal verkeersongevallen met letsel) 2016 - Provincies

103. % dode of zwaargewonde fietsers (% t.o.v. alle dodelijke en zwaargewonde verkeersslachtoffers)

65-plusser is. In heel Vlaanderen is 1 op 3 van de doden en zwaargewonden bij een fietsongeval 65-plusser. -104

Criminaliteit

Limburg telt het laagste aantal geregistreerde misdrijven per 1.000 inwoners

In 2016 telt Limburg 56,1 geregistreerde misdrijven per duizend inwoners. Dat is het laagste cijfer van alle Vlaamse provincies in Limburg. In heel Vlaanderen zijn er in hetzelfde jaar 65,8 geregistreerde misdrijven per duizend inwoners. -105

Het aantal geregistreerde misdrijven per duizend inwoners gaat in dalende lijn

Tussen 2008 en 2012 schommelt het aantal geregistreerde misdrijven per duizend inwoners in Limburg tussen 65

en 68. Vanaf dan neemt het aantal van jaar tot jaar af om in 2016 uit te komen op 56,1. In heel Vlaanderen schommelt het aantal geregistreerde misdrijven per duizend inwoners rond de 80 tussen 2008 en 2012 om vanaf dan jaarlijks substantieel te dalen tot 65,8. -106

Limburg scoort veel negatiever dan Vlaanderen op druggerelateerde misdrijven

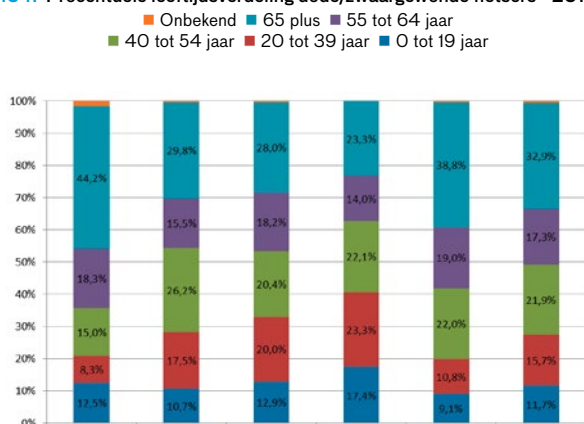
We kijken naar zes indicatoren van criminaliteit: naast het aantal geregistreerde misdrijven naar vijf types van misdrijven, telkens per 1.000 inwoners. Zo komen we tot een synthesesmaat voor criminaliteit. Daaruit blijkt dat Limburg voor de zes indicatoren samen positiever scoort op criminaliteit dan Vlaanderen. Uitschieter in negatieve zin zijn de druggerelateerde misdrijven, waar Limburg veel negatiever scoort dan Vlaanderen. Antwerpen en Oost-Vlaanderen scoren het negatiefst voor criminaliteit. -107

Diefstal en afpersing meest voorkomend type van misdrijven

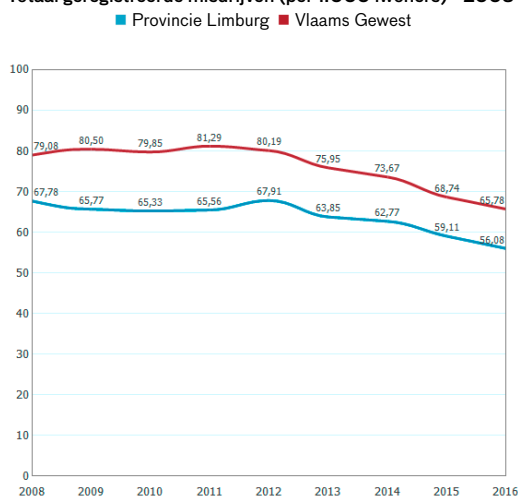
In 2016 gaat het in 33,7 % van de geregistreerde misdrijven in Limburg om diefstal en afpersing. Dat is het meest geregistreerde type van misdrijf, al neemt het wel af vergeleken met 2008 (36,9 %).

Het aandeel van de misdrijven tegen de lichamelijke integriteit neemt licht toe (van 7,8 % naar 8,8 %), net zoals het aandeel van bedrog (van 4,2 % naar 4,5 %), terwijl het aandeel van de druggerelateerde misdrijven licht afneemt (van 11,9 % naar 10,9 %). Het aandeel van het beschadigen van eigendom onder de geregistreerde misdrijven daalt sterker (van 13,4 % naar 10,8 %). -108

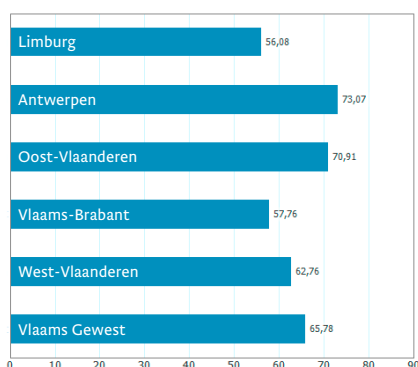
104. Procentuele leeftijdsverdeling dode/zwaargewonde fietsers - 2016

106. Totaal geregistreerde misdrijven (per 1.000 inwoners) - 2008-2016

105. Totaal geregistreerde misdrijven (per 1.000 inwoners) - 2016

107. Synthesesmaat criminaliteit op basis van zes indicatoren - 2016

Onderwijs

Leerlingen met risicoschoolloopbanen in lager en secundair onderwijs

Het aandeel risicoschoolloopbanen in het lager onderwijs daalt, Limburg doet het iets beter dan Vlaanderen

Wat beschouwen we als een risicoschoolloopbaan in het lager onderwijs? We kijken hiervoor naar leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon onderwijs plus leerlingen in het buitengewoon onderwijs, als percentage van alle leerlingen lager onderwijs. We stellen vast dat het percentage risicoschoolloopbanen in het lager onderwijs tussen 2010 en 2016 daalt van 20,4 % naar 16,8 % in Limburg. In heel Vlaanderen daalt het in dezelfde periode van 20,9 % naar 17,4 %. Limburg doet het hier dus

iets beter dan Vlaanderen. Zowel in Limburg als in Vlaanderen heeft de daling te maken met een daling van beide deelindicatoren: zowel het percentage leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon onderwijs als het percentage leerlingen in het buitengewoon onderwijs (BuLO) daalt. -109

Het aandeel risicoschoolloopbanen in het secundair onderwijs blijft ongeveer stabiel en is vergelijkbaar met Vlaanderen

Wat beschouwen we als een risicoschoolloopbaan in het secundair onderwijs? Hiervoor maken we de optelsom van vier deelindicatoren: om te beginnen, zoals in het lager onderwijs, de leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon onderwijs plus de leerlingen in het buitengewoon onderwijs, maar daarbovenop ook de leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs en de leerlingen in onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers, als

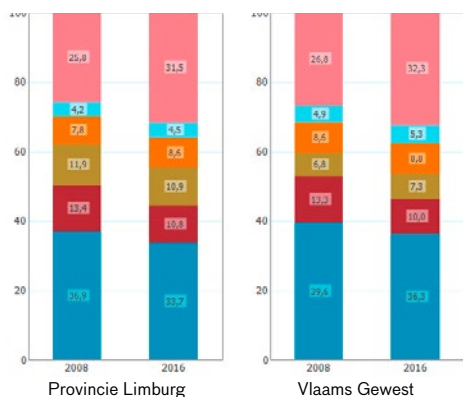
percentage van alle leerlingen secundair onderwijs.

Het percentage risicoschoolloopbanen in het secundair onderwijs blijft tussen 2010 en 2016 nagenoeg stabiel, zowel in Limburg als in Vlaanderen. Het schommelt rond bijna één op de drie leerlingen: in Limburg gaat het van 32,1 % in 2010 naar 31,5 % in 2016, in Vlaanderen van 32,2 % naar 31,9 %. Limburg scoort hier in de lijn van Vlaanderen.

Opvallend in de evolutie van de deelindicatoren voor Limburg én Vlaanderen is dat het percentage leerlingen met schoolse vertraging licht daalt, terwijl het percentage leerlingen in het buitengewoon onderwijs (BuSO) en het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO) licht stijgt. Ook valt het op dat er in Limburg in 2016 plots meer dan een verdubbeling is van het percentage leerlingen in onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers (OKAN) ten opzichte van het jaar ervoor: van 0,4 % naar 0,9 %. -110

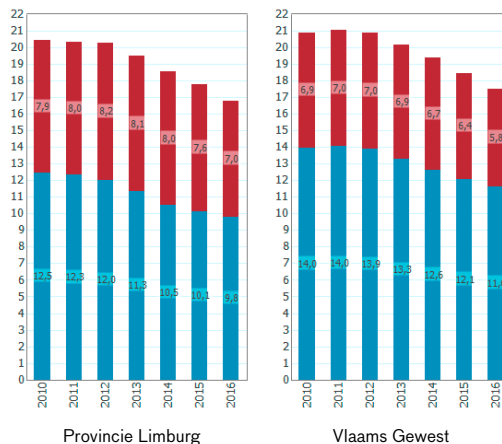
108. Evolutie geregistreerde misdrijven naar type (% t.o.v. alle geregistreerde misdrijven) - 2008 versus 2016

■ Diefstal en afpersing ■ Beschadigen van eigendom
■ Druuggerelateerde misdrijven ■ Misdrijven tegen de lichamelijke integriteit
■ Bedrog ■ Overige geregistreerde misdrijven

109. Evolutie leerlingen met risicoschoolloopbaan in LO (% t.o.v. alle leerlingen lager onderwijs) - 2010-2016

■ LIn GLO met schoolsevertraging ■ LIn BuLo

110. Evolutie leerlingen met risicoschoolloopbaan in SO (% t.o.v. alle leerlingen lager onderwijs) - 2010-2016

■ LIn GSO met schoolsevertraging ■ LIn BuSO ■ LIn DBSO ■ LIn OKAN

Meer risicoschoolloopbanen bij leerlingen uit vier ex-mijngemeenten plus Leopoldsburg

Zowel in het lager onderwijs als in het secundair onderwijs is het percentage leerlingen met risicoschoolloopbanen hoger dan gemiddeld voor Limburg in Genk, Maasmechelen, Beringen en Heusden-Zolder als ex-mijngemeenten, plus in Leopoldsburg. In het lager onderwijs scoren ook hoger dan Limburg: Overpelt, Hamont-Achel, Tongeren en Voeren. In het secundair onderwijs scoren ook Dilsen-Stokkem, Lanaken en de vijfde ex-mijngemeente Houthalen-Helchteren hoger dan Limburg. -111-112

Leerlingen in het gewoon secundair onderwijs naar onderwijsvorm

Limburg heeft procentueel meer leerlingen in B-stroom / BSO dan (nagenoeg) alle Vlaamse provincies

In 2016 zit 15,8 % van alle leerlingen in de eerste graad gewoon secundair onderwijs uit Limburg in de B-stroom. In heel Vlaanderen is dat percentage minder hoog (15,1 %). Op de provincie Antwerpen na (16,7 %) scoort Limburg het hoogst. Ook in 2016 volgt 27,9 % van alle leerlingen in de tweede en derde graad gewoon secundair onderwijs uit Limburg BSO. In heel Vlaanderen gaat het slechts om 25,5 %. Limburg scoort het hoogst van alle provincies. Deze hoge participatie aan B-stroom en BSO hypothekeert de kansen van doorstroming naar het hoger onderwijs bij deze Limburgse jongeren, want BSO biedt slechts mits het succesvol beëindigen van een zevende jaar het diploma se-

cundair onderwijs, hetgeen noodzakelijk is om toegang te krijgen tot het hoger onderwijs. -113-114

Limburg heeft procentueel (nagenoeg) het minst leerlingen in het ASO

In 2016 volgt 37,6 % van alle Limburgse leerlingen in de tweede en derde graad gewoon secundair onderwijs ASO, bij uitstek de onderwijsvorm die voorbereidt op doorstroming naar het hoger onderwijs. Op West-Vlaanderen na (37,3 %) scoort Limburg hier het laagst. In heel Vlaanderen volgt 40,7 % ASO.

Het percentage TSO-leerlingen in Limburg situeert zich op het niveau van Vlaanderen

Ook bij leerlingen tweede en derde graad gewoon secundair onderwijs scoort Limburg (32,0 %) in 2016 ongeveer even hoog als Vlaanderen (31,7 %) wat het volgen van TSO betreft. Heel wat TSO-studierichtingen bieden me-

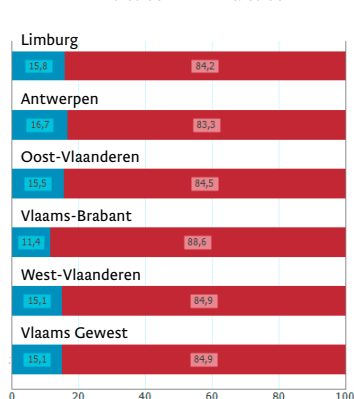
111. Leerlingen met risicoschoolloopbaan in LO (% t.o.v. alle leerlingen in LO) - 2016

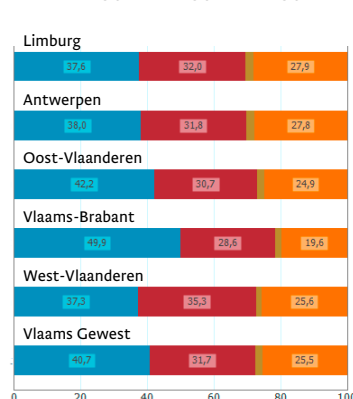
112. Leerlingen met risicoschoolloopbaan in SO (% t.o.v. alle leerlingen in SO) - 2016

113. Leerlingen 1ste graad GSO naar onderwijsvorm (% t.o.v. alle leerlingen 1ste graad GSO) - 2016

114. Leerlingen 2de-3de graad GSO naar onderwijsvorm (% t.o.v. alle leerlingen 2de-3de graad GSO) - 2016

teen goede kansen op werk, andere bieden goede perspectieven op doorstroming naar technische richtingen in het hoger onderwijs. Naar technisch geschoold personeel is veel vraag op de arbeidsmarkt.

BSO en TSO nemen procentueel licht af, terwijl ASO procentueel stijgt

De deelname aan het BSO daalt licht in Limburg tussen 2010 en 2016 van 28,5 % naar 27,9 %, in Vlaanderen blijft het quasi constant. Limburg blijft voorlopig hoger scoren dan Vlaanderen. De participatie aan het TSO zien we licht dalen in Limburg (van 32,8 % naar 32,0 %) én in Vlaanderen (32,3 % naar 31,7 %). De deelname aan het ASO neemt feller toe in Limburg (van 36,2 % naar 37,6 %) dan in Vlaanderen (van 40,2 % naar 40,7 %), maar Limburg slaagt er voorlopig niet om Vlaanderen op dit vlak bij te benen. -115

Doorstromers naar het hoger onderwijs

Hoeveel procent van alle 18-jarigen volgt voor het eerst hoger onderwijs? Het antwoord op deze vraag geeft zicht op het percentage doorstromers naar het hoger onderwijs.

Bij deze indicator is nuancering nodig. De cijfers hebben enkel betrekking op studenten die zich inschrijven in Vlaamse onderwijsinstellingen. Wie hoger onderwijs volgt over de taalgrens of in het buitenland, zit niet in de cijfers vevat. Dit kan een lichte onderschatting van het percentage doorstromers naar het hoger onderwijs tot gevolg hebben.

Het percentage doorstromers naar het hoger onderwijs stijgt, maar het blijft achterop hinken ten opzichte van Vlaanderen

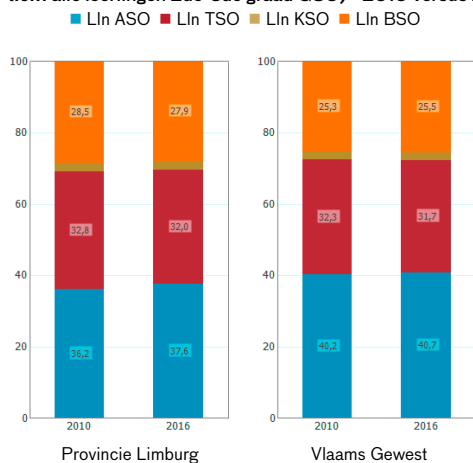
In 2015 is 59,7 % van alle Limburgse 18-jarigen voor het eerst ingeschreven aan een hogeschool of universiteit. Op Vlaams-Brabant na (58,7 %) scoort geen enkele Vlaamse provincie lager.

Limburg scoort dan ook lager dan heel Vlaanderen (61,1 %). Dat Limburg lager scoort heeft vooral te maken met het feit dat Limburgse 18-jarigen vergeleken met hun Vlaamse leeftijdsgenoten verhoudingsgewijs minder doorstromen naar academische bacheloropleidingen en meer naar professionele bacheloropleidingen. -116

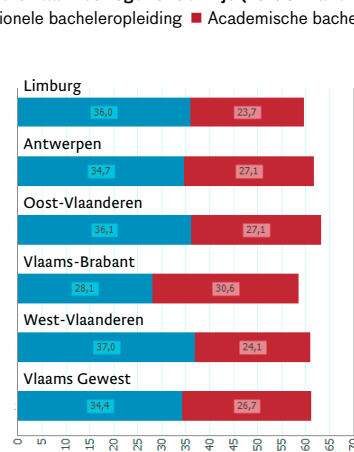
Tussen 2010 en 2015 stijgt het percentage doorstromers naar het hoger onderwijs onder 18-jarigen zowel in Limburg (van 54,5 % naar 59,7 %) als in Vlaanderen (van 56,6 % naar 61,2 %). Limburg blijft achterop hinken ten opzichte van Vlaanderen, ook al komt het Vlaanderen iets dichterbij op de hielen.

De stijging van het percentage doorstromers naar het hoger onderwijs bij Limburgse 18-jarigen is uitsluitend toe te schrijven aan een stijging van het percentage dat voor het eerst een professionele bacheloropleiding volgt. Bij 18-jarigen uit heel Vlaanderen neemt ook het percentage dat doorstroomt naar een academische bacheloropleiding licht toe. -117

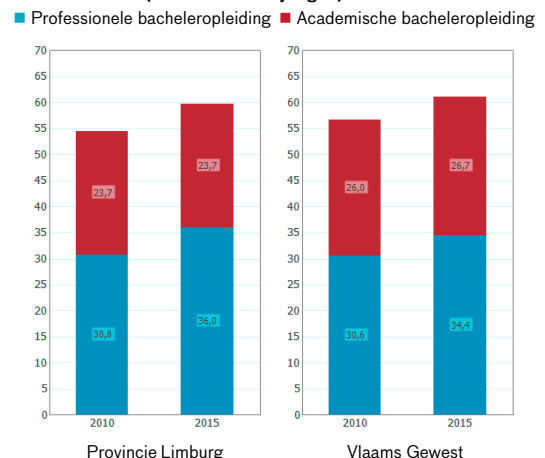
115. Evolutie leerlingen 2de-3de graad GSO naar onderwijsvorm (% t.o.v. alle leerlingen 2de-3de graad GSO) - 2010 versus 2016

116. Doorstromers naar het hoger onderwijs (% t.o.v. alle 18-jarigen) - 2015

117. Evolutie doorstromers naar het hoger onderwijs (% t.o.v. alle 18-jarigen) - 2015

Interne analyse

Toelichting van het model voor het interne controlesysteem en informatiebeveiliging van de provincie Limburg

Interne controlesysteem

Audit Vlaanderen ontwikkelde de Leidraad Organisatiebeheersing voor lokale besturen. Sedert 2015 gebruikt de provincie Limburg deze leidraad als model voor haar interne controlesysteem. Voor de rapportering aan de provincieraad baseren we ons onveranderd op art. 95 van het Provinciedecreet. Audit Vlaanderen heeft het interne controlesysteem van de provincie Limburg en de opvolging ervan als beste praktijk aangeduid en zo gepubliceerd op haar website⁴.

Informatieveiligheid

Informatieveiligheid is het geheel van maatregelen die de vertrouwelijkheid, beschikbaarheid en integriteit van alle vormen van informatie garanderen. Na onderzoek en in overleg met andere provinciebesturen kozen we als referentiekader voor informatiebeveiliging voor de ISO 27002 normen. Dit referentiekader deelt de doelstellingen inzake informatiebeveiliging en de daarbij horende beheersmaatregelen op in volgende thema's:

- Organisatie van informatiebeveiliging
- Beheer van bedrijfsmiddelen
 - Inventarisatie en classificatie
- Beveiliging van personeel
 - Voorafgaand, tijdens en na dienstverband
- Fysieke beveiliging
- Ruimten, gebouwen en omgeving
- Toegangsbeveiliging
- Beheer van ICT
 - Beheer van communicatie- en bedieningsprocessen
 - Verwerving, ontwikkeling en onderhoud van informatiesystemen
 - Bedrijfscontinuïteit
- Beheer van beveiligingsincidenten
- Naleving

Het informatiebeveiligingsbeleid van de provincie Limburg werd door de deputatie goedgekeurd op 24 oktober 2012 en vertaalt zich in een actieplan dat systematisch wordt uitgevoerd.

Rapport interne controle

In 2016 voerde Audit Vlaanderen een thema-audit uit bij het provinciebestuur Limburg met betrekking tot "aankoop- en contractbeheer voor leveringen en diensten." De aanbevelingen van Audit Vlaanderen werden als actiepunten voor 2017 in het Rapport Interne Controle opgenomen.

In uitvoering van artikel 95 van het provinciedecreet streeft het interne controlesysteem de 6 volgende doelstellingen na.

Doelstelling 1: Het bereiken van de in de Beleids en Beheerscyclus (BBC) geponeerde doelstellingen

- Evaluatie en actualisatie van het meerjarenplan. Jaarlijks wordt een evaluatie en actualisatie van het meerjarenplan opgemaakt tijdens de voorbereiding van de budgetopmaak. Het Managementteam (MT) volgt de uitvoering van het investeringsbudget nauw op. Halfjaarlijks wordt uitgebreid stilgestaan bij de stand van zaken op dit vlak.
- Drie keer per jaar staat het Managementteam uitgebreid stil bij de uitvoeringsgraad van het budget (exploitatie en investeringen) en de uitvoering van actieplannen en acties met betrekking tot het prioritair beleid. De opvolging van acties binnen het prioritair beleid gebeurt op basis van indicatoren (inhoudelijk en financieel). De actieplannen binnen het overig beleid worden opgevolgd via financiële indicatoren. De diensten rapporteren over de voortgang via een module in de boekhoudsoftware. Globale conclusies worden aan de deputatie ter kennisgeving voorgelegd.
- Halfjaarlijks wordt aan de provincieraad gerapporteerd over de uitvoering van de SALK-projecten.
- De implementatie van BBC 2020 zal in het bestuur voorbereid worden vanaf medio 2018.

Doelstelling 2: Het naleven van wetgeving en procedures

De juridische dienst en de directies financiën en HRM monitoren alle wetswijzigingen met een organisatie-brede impact. In functie van dergelijke wetswijzigingen treffen we de nodige maatregelen om onze werking en organisatie hierop af te stemmen.

- Een goed voorbeeld ter zake vormt het geheel aan maatregelen in functie van de in 2017 gewijzigde wetgeving overheidsopdrachten (aanpassingen software, aanpassing processen en sjablonen, opleidingen voor diverse doelgroepen van gebruikers, ...).
- Het decreet voor de omgevingsvergunning trad in voege op 27 februari 2017. De stedenbouwkundige vergunningen en milieuvergunningen werden samengevoegd in één omgevingsvergunning. Hiervoor werd een nieuwe softwaretoepassing van CEVI in dienst genomen.
- Op 24 mei 2016 werd de Algemene Verordening Gegevensbescherming (verder 'AVG' genoemd) van kracht. Deze verordening vervangt onze privacywet en werd van toepassing vanaf 25 mei 2018. Om uiterlijk tegen die datum onze werking en organisatie te conformeren aan de bepalingen van de AVG, werd in 2017 gestart met het 13-stappen-plan "bereid je voor in 13 stappen" van de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer (CBPL). Dit programma loopt door in 2018.

⁴ <https://overheid.vlaanderen.be/goede-praktijken/systematisch-werken-aan-interne-controle-organisatiebeheersing-met-behulp-van-een>

Doelstelling 3: Het beheersen van de processen via een geïntegreerd risicobeheer

- Het Limburgs Zaaksysteem (LiZa), ontwikkeld in de CRM-software Microsoft Dynamics, staat voor de verdere digitalisering en optimalisatie van de dossieropvolging. Alle kernprocessen worden na een grondige analyse tegen eind 2018 hertekend en geïmplementeerd binnen de toepassing LiZa. We nemen de nodige controlestappen en kritische procesindicatoren (KPI's) op. Voor elk proces worden de betrokken gebruikers opgeleid en begeleid.
- Om de dienstverlening vanuit de verschillende beheerscellen beter af te stemmen op de wijzigingen in ons bestuur, werden deze cellen geïntegreerd in één 'beheerscel beleidsdiensten.' Deze beheerscel neemt de administratieve en financiële afwikkeling van dossiers voor de beleidsdirecties voor zijn rekening.
- Op 21 juni 2017 werd het nieuwe organogram vastgesteld door de provincieraad, dat met ingang van 1 januari 2018 in voege trad. Met het nieuwe organogram werd de afslanking van bevoegdheden ook zichtbaar in onze interne organisatie.
- Op vlak van ICT werden projecten uitgevoerd ter verbetering van de beveiliging (servers, firewall, voorbereidingen Windows 10, backup servers buitendiensten, VPN, antivirus), maar ook met betrekking tot de vervanging van hardware en de optimalisatie van software en toepassingen.
- Een systematische controle op de leveranciers werd ingevoerd. De diensten ontvangen daartoe periodiek een overzicht van geplaatste bestelopdrachten per leverancier waarbij het drempelbedrag van 8 500 euro excl. btw dreigt overschreden te worden. De betrokken diensten dienen zich vervolgens proactief in regel te stellen. Deze manier van controle nam Audit Vlaanderen op hun website op als 'beste praktijk'⁵. De resultaten van deze opvolging worden bijvoorbeeld gebruikt als input voor de centrale aankoopdienst voor het prioriteren van nieuwe raamovereenkomsten en evaluatie van bestaande contracten.
- Het managementteam volgt op regelmatige basis aan de hand van diverse rapporten de tijdigheid van de betaling van facturen op.
- Om een correct en tijdig verloop van het aankoopproces te garanderen, werden verschillende maatregelen genomen naar aanleiding van de uitgevoerde audit in 2016. Zo vragen alle diensten vanaf heden aan hun leveranciers alle facturen naar een centraal punt te sturen (en niet langer decentraal). Aan de leveranciers wordt, via een vermelding op de bestelaanvraag en als voorwaarde bij gunningsdossiers, gevraagd om facturen zo veel mogelijk digitaal te bezorgen. Digitale verwerking van facturen levert een aanzienlijke tijds winst op. Na een grondige analyse werd ook de procedure in verband met het goedkeuren van bestelopdrachten tot 8 500 euro via de 'bestellijsten' aangepast en goedgekeurd door de deputatie op 24 mei 2017.
- In 2017 werden diverse acties opgezet om de bekendheid en vertrouwdeheid met onze raamcontracten te vergroten. We beoogden onder meer een grotere participatie in deze raamcontracten, ook vanuit onze

buitendiensten. Bij het afsluiten van raamcontracten houden we voortaan steevast rekening met de behoeften van de provinciale instellingen.

- Contracten van de facilitaire diensten werden geregistreerd in de toepassing FMIS. Halfjaarlijks zetten we deze diensten proactief aan tot registratie (in FMIS) van hun nieuwe contracten. Alle andere contracten, verspreid over de diensten, zullen opgenomen worden in het LiZa zaaksysteem. Deze toepassing zal dan de betrokken diensten en dossierbeheerders de naderende vervaltermijnen melden zodat tijdig de gepaste acties kunnen genomen worden.
- Lokale besturen nemen vaak en veel contact met het provinciebestuur. Die contacten lopen overwegend rechtstreeks tussen provinciale en lokale ambtenaren. Met de intrede van LiZa zullen we alle contacten en vragen van lokale besturen decentraal registreren en analyseren we die informatie centraal. Dit stelt ons in staat om accuraat en fijnmazig behoeften aan ondersteuning en samenwerking te detecteren.

Doelstelling 4: Een goed uitgebalanceerde controleomgeving uitwerken

- Door middel van een geactualiseerde werkstroom en conform een aantal praktische afspraken verbeteren we de kwaliteit van de deputatiedossiers (taakkundig, administratief, procedureel, financieel).
- We starten met de uitwerking en uitrol van kennis- en informatiebeheer binnen onze organisatie. We zetten verdere stappen om al onze medewerkers eenvoudig en doeltreffend toegang te verlenen tot de informatie en kennis die nodig is voor een hoogwaardige dienstverlening.

Doelstelling 5: Bewaking en sturing (monitoring) van het systeem

Audit Vlaanderen deed in juni 2017 een controle op de uitvoering van het actieplan naar aanleiding van de audit rond aankoop- en contractenbeheer, dat door het bestuur geformuleerd werd naar aanleiding van de aanbevelingen van Audit Vlaanderen. Er werd vastgesteld dat de aanbevelingen werden gerealiseerd en dit alles op een manier die als voorbeeld kan dienen voor andere besturen.

- De bestaande managementrapporten zullen verder geoptimaliseerd worden en het proces van rapporteren en opvolgen zal verder uitgebouwd worden binnen de organisatie.
- Detailmonitoring en -opvolging van het budget voor onderhoud wordt verder uitgebouwd aan de hand van kwartaal vastleggingen en rapporteringen.

Doelstelling 6: Rapporteren over de voortgang van het intern controlesysteem

- De rapporten van de financieel beheerder worden jaarlijks ter kennisgeving voorgelegd aan de Provincieraad:

5 <https://overheid.vlaanderen.be/goede-praktijken/regelmatige-opvolging-van-de-bestedingen-per-leverancier>

- Het rapport van de financieel beheerder over de controle op de wetmatigheid en regelmatigheid van het voorafgaande jaar (art. 162 van het provinciedecreet)
- Het rapport van de financieel beheerder betreffende de thesaurietoestand, de liquiditeitsprognose, de beheercontrole en de evolutie van de budgetten (art. 161 van het provinciedecreet)
- Het rapport over het debiteurenbeheer (art.90 van het provinciedecreet)
- Tweemaandelijks wordt de voortgang van het interne controlesysteem en van de informatiebeveiliging met de provinciegriffier en het managementteam besproken en waar nodig bijgestuurd.
- Het rapport interne controle stellen we jaarlijks voor aan het managementteam, de deputatie en de verenigde commissie van de provincieraad. Na kennisgeving aan de provincieraad wordt dit rapport overgemaakt aan het Rekenhof.

Rapport over het informatiebeveiligingsplan

Op 24 mei 2016 werd de Algemene Verordening Gegevensbescherming (verder 'AVG' genoemd) van kracht. Deze verordening vervangt onze privacywet en werd van toepassing vanaf 25 mei 2018. Om uiterlijk tegen die datum onze werking en organisatie te conformeren aan de bepalingen van de AVG, werd in 2017 gestart met het 13-stappen-plan "bereid je voor in 13 stappen" van de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer (CBPL).

Het 13-stappen-plan bestaat uit:

1. Bewustmaking: informeer sleutelfiguren en beleidsmakers over de komende veranderingen
2. Dataregister (inventaris): breng in kaart welke persoonsgegevens bijgehouden worden, waar deze vandaan komen en met wie je deze deelt
3. Communicatie: evalueer je bestaande privacyverklaring en pas deze eventueel aan in het licht van de nieuwe AVG
4. Rechten van de betrokkene: ga na of alle betrokkenen hun rechten kunnen uitoefenen
5. Verzoek tot toegang: update je bestaande toegangsprocedure en hoe je verzoeken tot toegang voortaan zal behandelen onder de nieuwe termijnen in de AVG
6. Wettelijke grondslag voor het verwerken van persoonsgegevens: identificeer de wettelijke grondslag voor elke verwerking
7. Toestemming: evalueer de wijze waarop je toestemming vraagt, verkrijgt en registreert
8. Kinderen: ontwikkel systemen die de leeftijd van betrokkenen nagaan en die de ouders/voogd om toestemming vragen
9. Datalekken: ontwikkel procedures om persoonlijke datalekken op te sporen, te rapporteren en te onderzoeken
10. Gegevensbescherming door ontwerp en gegevensbeschermingseffectbeoordeling: ga na hoe je deze concepten in de werking van jouw organisatie invoert
11. Functionaris voor gegevensbescherming: duid een functionaris voor de gegevensbescherming aan

12. Internationaal: Bepaal onder welke toezichthoudende autoriteit je valt indien jouw bedrijf of organisatie internationaal actief is. (niet van toepassing voor de provincie)
13. Bestaande contracten: beoordeel je bestaande contracten, hoofdzakelijk met verwerkers en onderaannemers en breng tijdig de noodzakelijke veranderingen aan.

In de loop van de voorbije jaren werden verschillende acties ondernomen of gepland. Zo wordt het managementteam, de deputatie en de provincieraad via het rapport 'Interne controlesysteem en Informatiebeveiliging' jaarlijks geïnformeerd. Nadien werden aan de hand van een presentatie per dienst de concrete gevolgen van de nieuwe wetgeving in kaart gebracht (stap 1). Het dataregister werd ontwikkeld en klaargezet in SharePoint op basis van het model aangeboden door de CBPL. Elke dienst kreeg de opdracht om alle verwerkingen van persoonsgegevens op te geven via een invulformulier. De veiligheidsconsulent evalueert deze formulieren en controleert of de verwerking in overeenstemming is met de nieuwe regelgeving (stap 2). Onze privacyverklaring werd herwerkt door de griffie. Vanaf 25 mei 2018 werd deze vernieuwde privacyverklaring gepubliceerd op alle provinciale websites (stap 3). Zowel de klachtenprocedure, openbaarheid van bestuur als de uitoefening van rechten inzake privacy zullen binnen een proces verwerkt worden binnen LiZa in de loop van 2018 (stappen 4 en 5). De griffie paste de huidige toestemmingsclausule aan conform de nieuwe wetgeving. Alle diensten kregen tijdig de opdracht om de bestaande toestemmingsclausules in hun formulieren te vervangen door de nieuwe clausule met ingang van 25 mei 2018 (stap 7). De verwerking van persoonsgegevens van minderjarigen zal onder de loep genomen worden (stap 8) en de procedure voor het behandelen van datalekken inzake persoonsgegevens zal ontwikkeld worden (stap 9). We voeren een gegevensbeschermingseffectbeoordeling voor ons bestuur. De dienst ICT houdt bij de start van elk project rekening met de nieuwe AVG. Momenteel geeft de veiligheidsconsulent bij elke projectaanvraag reeds een aantal aandachtspunten mee inzake de verwerking van persoonsgegevens (stap 10). Sedert 2008 heeft het provinciebestuur een veiligheidsconsulent (stap 11). Bij de opmaak van het register zal voor elke verwerking van persoonsgegevens waarbij een externe partij betrokken is, de huidige overeenkomst met die verwerker geëvalueerd worden en waar nodig aangepast conform de AVG (Stap 13).

Beveiligingsbeleid

- Het informatieveiligheidsbeleid werd geëvalueerd en blijft ongewijzigd als basis dienen voor de uitvoering van het veiligheidsplan.
- Het PCLB is mee ingestapt in het stappenplan 'implementatie informatieveiligheidsbeleid CLB'. De uitrol van het implementatietraject wordt verdergezet in 2018.
- De aanpassingen van het beveiligingsbeleid naar aanleiding van de GDPR en de aanpassing van ISO normen worden uitgesteld tot na de installatie van de nieuwe legislatuur.
- In 2018 werd het informatieveiligheidsbeleid aangepast als gevolg van de nieuwe algemene verordening gegevensbescherming (AVG) die van kracht wordt in 2018.

Organisatie van de informatiebeveiliging

- De werkgroep informatiebeveiliging volgt permanent de uitvoering van het informatiebeveiligingsplan op, analyseert beveiligingsincidenten en brengt adviezen uit. Deze werkgroep werd opgericht in bestaat uit de DPO en vertegenwoordigers van de diensten ICT, griffie, I&C, IVA PLOT en IVA Onderwijs. Zij komen tweewekelijks samen om de uitvoering van het informatiebeveiligingsplan op te volgen.
- Tweemaandelijks wordt de voortgang van het actieplan en het interne controlesysteem besproken door het managementteam.

Beheer van de bedrijfsmiddelen: inventarisatie en classificatie

- Het project “data classificatie model” wordt opgestart. De doelstelling is om alle informatie op basis van objectieve criteria te classificeren. Deze classificatie zal als grondslag dienen voor ICT om het juiste niveau van maatregelen te nemen inzake vertrouwelijkheid, integriteit en beschikbaarheid.
- Het dataregister wordt verder aangevuld en actueel gehouden.

Beveiliging van personeel

- De deputatie keurde in april 2017 de nieuwe gedragscode “werken met ICT middelen” goed. Deze gedragscode wordt in het Arbeidsreglement opgenomen bij de eerstvolgende coördinatie hiervan. Deze gedragscode, alsook de globale problematiek inzake informatiebeveiliging, wordt regelmatig via intranet toegelicht aan de hand van concrete cases.

Fysieke beveiliging

- De bestaande afspraken voor de toegang tot gebouwen worden op een continue wijze geëvalueerd en waar nodig aangepast.

Toegangsbeveiliging

- De procedure voor het gebruik en de toewijzing van de wachtwoorden voor beheerders werd gedocumenteerd en geoptimaliseerd.
- In 2018 wordt het project “toegangsbeheer toepassingen” gestart. Het doel is een centrale en uniforme manier van toegangsbeheer op te starten, gekoppeld aan de in-, door- en uitstroom van personeel.

Beheer ICT

- Een aantal ICT projecten werden gerealiseerd ter verbetering van de veiligheid op onze ICT infrastructuur met name de implementatie van Palo Alto (firewall), een optimalisatie van de backup procedure van servers van de buitendiensten, de optimalisatie of vervanging van oude servers, de voorbereidingen voor de uitrol van Windows 10 voor desktops en laptops binnen het

bestuur, een upgrade van VPN en de optimalisatie van netwerkcomponenten (F5).

- In 2018 wordt gestart met een project ‘toegangsbeheer’. Het doel is om op een uniforme manier het proces van het verlenen van toegang uit te werken gekoppeld aan in-, door- en uitstroom van personeel.

Beheer van incidenten en adviezen

- In 2017 werden twee incidenten gemeld zonder grote gevolgen voor de beveiliging:
 - Algemene stroomstoring bij Infracx op 26 september.
 - Phishing incident in augustus dat tijdig opgemerkt werd door de gebruikers. Om ons hier nog beter tegen te bewapenen werd er bijkomende software geactiveerd op onze firewalls⁶.
- In 2017 werden 4 adviezen verleend:
 - Advies inzake het gebruik van persoonsgegevens uit publieke bronnen.
 - Advies inzake het gebruik van camerabeelden en toestemming.
 - Advies inzake het gebruik van fingerprint voor laptops.
 - Advies inzake de vraag wanneer vzw’s beschouwd worden als een overheidsinstantie en desgevallend moeten voldoen aan de verplichtingen van de AVG?
- We werken aan een procedure en bijhorende richtlijnen voor het registreren, evalueren (impactanalyse) en melden van datalekken.

Naleving en evaluatie

- Tweewekelijks bespreekt de werkgroep ‘Informatiebeveiliging’ de uitvoering van het actieplan informatieveiligheid, analyseert incidenten en verleent adviezen waar nodig of gevraagd.
- Driemaandelijks vindt een interprovinciaal overleg van informatieveiligheidsconsulenten plaats.
- Via intranet wordt aan de hand van een aantal cases de deontologische code en de gedragscode “werken met ICT middelen” toegelicht.
- In de loop van 2017 nam het provinciebestuur deel aan de phishingtest georganiseerd door Audit Vlaanderen. Deze test bestond uit twee mails:
 - In april 2017 kregen provinciepersoneelsleden een ‘verdachte’ e-mail van sportief Vlaanderen. In deze e-mail werden ze doorgestuurd naar een website waar men een sporthorloge kon winnen. Slechts 9% van de medewerkers klikten op de hyperlink in de mail om naar die website te gaan. De helft van deze 9% gaven hun gebruikersgegevens door om kans te maken op een gratis horloge.
 - Eén week later ontving het provinciepersoneel een tweede verdachte e-mail. Wie doorklikte in deze mail werd doorgestuurd naar een website die de mogelijkheid bood om tegen de helft van de normale prijs een Iphone te bestellen. Slechts 5 collega’s klikten op de link naar de website en slechts 3 van hen gingen in op het verzoek om hun gebruikersgegevens te registreren op deze website.

⁶ Activering van de Mindmeld tool, die continu IP-adressen en websites die opduiken rond ransomware of malware toevoegt aan de firewall om deze te blokkeren.

Ondersteuning lokale besturen inzake informatieveiligheid

Een aantal lokale besturen vroeg ondersteuning van het provinciebestuur bij de ontwikkeling van hun informatieveiligheidsbeleid. De stafdienst Studies & Projecten inventariseerde aan de hand van een summier bevraging bij de Limburgse lokale besturen de actuele stand van zaken en de (resterende) behoefte aan ondersteuning. Als antwoord hierop werd het "Platform Informatiebeveiliging" georganiseerd, waarin het provinciebestuur de veiligheidsconsulenten van lokale besturen periodiek samenbrengt rond een gedocumenteerde gesprekstafel inzake informatieveiligheid. Vragen, knelpunten, gedragsregels, juridisch advies, tips, beste praktijken enz. worden hier gedeeld en besproken. In 2017 werden met succes drie bijeenkomsten georganiseerd.

De betalingstermijn van de facturen wordt periodiek opgevolgd en gerapporteerd in het managementteam. In 2016 werd 78,9% van de facturen betaald binnen 30 dagen na factuurdatum. Tot begin december 2017 werd opnieuw 78,75% van de facturen betaald binnen de 30 dagen. 15,8% van de facturen werd betaald tussen 30 en 60 dagen na factuurdatum. Voor 5% van de facturen was de betalingstermijn langer dan 60 dagen. Het managementteam neemt, afhankelijk van de analyse van deze cijfers, de nodige maatregelen om deze resultaten verder te verbeteren.

Rapport over de wettigheids- en regelmatigheidscontroles van de betaalopdrachten over het jaar 2017

In 2017 (van 1 januari 2017 tot 7 december 2017) werden door de dienst interne financiële controle (IFC) alle 30 984 aanrekeningslijnen gecontroleerd en goedgekeurd. Dit zijn betalingen die worden aangerekend op de bestellijst, als gunningsdossier, subsidiedossier, inclusief alle creditnota's.

Dossiers die worden aangerekend op de bestellijst worden volledig digitaal verwerkt. Vanaf 4 000 euro excl. btw moet er een (digitaal) dossier worden toegevoegd, waaruit blijkt dat de mededinging correct gebeurde en dat er 3 firma's geraadpleegd werden. Voor gunningen en subsidiedossiers werden steeds fysieke dossiers overgemaakt aan de controledienst.

Indien er opmerkingen zijn bij de validatie van de facturen, bijvoorbeeld bij aanrekening op werkingskosten in plaats van investeringskosten, worden deze teruggekoppeld naar de betrokken dienst zodat de nodige correcties kunnen worden uitgevoerd. Daarnaast nemen we ook meer algemene maatregelen, zoals verduidelijking van de procedures, een SharePoint pagina met achtergrondinformatie en periodieke rapportering aan leidinggevenden.

Om het proces van validatie van facturen en bijgevolg ook de doorlooptijd ervan te beperken gebeurt vanaf 2017 een uitgebreide controle van de bestelaanvragen via de bestellijst. Bestelaanvragen die bijvoorbeeld op een foutieve kostenplaats worden aangerekend, worden gecorrigeerd vóór de bestelaanvraag voor goedkeuring aan de deputatie wordt overgemaakt. Zo vermijden we problemen op het moment dat de factuur voor betaling wordt voorgelegd bij de dienst IFC. De richtlijnen met betrekking tot het gebruik van het correcte aanrekeningsnummer werden in de loop van de maand december 2016 geactualiseerd en gecommuniceerd in de organisatie via de bestaande overlegstructuren, aan de financiële medewerkers van de diensten en via intranet. In de loop van 2017 werden nog een aantal aanpassingen doorgevoerd en ter beschikking gesteld.

provincie Limburg
Universiteitslaan 1
3500 Hasselt, BE

[limburg.be](http:// limburg.be)